

94a
SYNOPSIS K

METAPHYSICAE,

a. 5878.

ONTOLOGIAM et PNEUMATOLOGIAM complectens.

Editio altera auctior.

A. D. MDCCXLIV.

25

62c

CAPITUM ARGUMENTA.

P A R S I.

CAP. I. DE Ente et communibus rerum attributis.

Metaphysica quid sit. Ontologia et
Pneumatologia P. 1

1. Entia qua ratione innotescant p. 2

2. Ens, Essentia, Existentia conjugata p. 3

Quid Essentia et Existentia p. 4

Quatuor Existentiae indicia p. 5

Rerum Essentiae quales ib.

3. Actus et potentia ib.

4. Nulla Idea Ente generalior p. 6

Relationes, possibilia, impossibilia. Denomina-
tiones Externae. Negationes et privationes.

Entia rationis. Radix possibilitatis. p. 7, 8

5. Sola Entis idea est absoluta p. 9

CAP. II. De Axiomatibus Metaphysicis p. 10

1. Axioma quid. quo sensu innatum ib.

2. Nullum principium omnium primum p. 11

3. Axiomata indubitabilia ib.

Non in Deo cernuntur p. 12

Axiomata parum utilia ib.

Duo utiliora p. 13

CAP. III. De proprietatibus Entis p. 14

1. Unitas, Identitas, diversitas ib.

Mentium, Idearum p. 15

Individuationis principium ib.

Rerum Corporearum p. 16

2. Veritas Logica et Ethica ib.

Metaphysica ib.

3. Bonitas sive perfectio p. 17

Physica, et Moralis ib.

Perfectiones absolutae, et secundum quid p. 18

4. Ubi et quando, an omnibus convenient ib.

Variae sententiae p. 19, 20

Quando permanens et successivum p. 21

CAP. IV. Entis divisiones p. 22

1. Independens et dependens ib.

Dependentiae indicium p. 23

2. Ens necessarium et contingens p. 24

Necessitas Interna et Externa ib.

3. Ens simplex et multiplex	25
4. Finitum et infinitum	26
De infinitis quaestiones	ib.
5. Causa et Causatum	27
Causae Logicae, morales, &c.	29
Materiales, formales, finales	ib.
De Efficientibus axiomata	30
De Effectibus	31
Nulla causarum series infinita	ib.
6. Causae rationales, necessariae et contingentes	33
Libertas quid sit	ib.
7. Substantiae et accidentia	36
Qui veri modi	ib.
Substantiae corporae et cogitantes	ib.
CAP. V. De Categoriis	37
1. Substantia	ib.
2. Quantitatis genera, magnitudo, eaque triplex,	
Tempus	38
Verae quantitates incertae	39
Numerus	ib.
3. Qualitates, motus et Cogitatio	40
Quies et Figura	41
Gravitas et cohaesio	ib.
Omnis Qualitas subiecto congrua	42
4. Relatio, non est res externa	42, 43
Non vanae earum Ideae	ib.
Numerorum Relationes clarissimae	44
5. Actio et passio	ib.
Quid Lex Naturae	45
6. Reliquae categoriae.	ib.

PARS II. De Mente Humana:

CAP. I. DE Animi Viribus, primo de intellectu	46
1. Spiritus Substantia cogitans	47
2. Intellectus et voluntas	ib.
Sensationes earumque Causae	48
3. Directae et reflexae	ib.
Externae, et qualitates Primariae et Secunda-	
riae	ib.
Gratae, molestae et mediae	49
Idae comitantes duratio et numerus	ib.
Aliae visu et tactu sensiles	50
Omnium causa Deus	ib.
Mens	

	Mens in iis actiosa	ib.
	Boni et mali prima notitia	51
4.	Sensus interni sive conscientia	ib.
	Idae horum abstractae	52
5.	Sensui reflexo grata <i>Novitas, amplitudo, simili-</i> <i>tudo, sonorum concentus, omnisque imitatio,</i> et rerum cognitio	52, 53
	Sensus communis, et affectuum contagio	53
	Decorì et honesti	ib.
	haec vis innata	54
	Sensus Laudis et vituperii	55
	Sensus ridiculi	ib.
6.	Memoria, Ratio et Imaginatio	56
	Idearum conjunctiones	57
7.	Bonum sensu judicatur	ib.
	Quae voluptates praecipuae	58
8.	Habitus	ib.
9.	Judicia abstracta et absoluta	59
	Quomodo penes nos	ib.
CAP. II.	De Voluntate	61
1.	Appetendi vis duplex. appetitus sensitivus	62
2.	Appetitus rationalis	ib.
	Res mixtae quae appetuntur	63
3.	Libertas quid	64
	Quale imperium in appetitus	66
	Gaudia, moerores	67
4.	Appetitus sensitivus et passiones	67
	Causa vitiorum	68
5.	Motus benigni, tranquilli aut perturbati	69
	Instinctus naturales	71
6.	Sensus molesti antecedentes aut subsequentes	72
	Imperium in passiones	ib.
7.	Passiones haud inutiles	73
CAP. III.	An Spiritus sit a corpore diversus	74
1.	Variae sententiae. notitia nostra exigua	ib.
2, 3.	Ingens affectionum disparitas et repugnan-	
	tia	75, 76.
4.	Res eas esse diversas ostendit sensus internus	77, 78
5, 6.	Res cogitans est simplex et actiosa; corpus	
	concretum et iners	ib.
7.	Nulla spirituum generatio aut corruptio	ib.
	Locus spirituum	79
CAP. IV.	De animi corporisque conjunctione, et statu	
	separato	80
	1, 2. Ani-	

- 1, 2. Animi imperium in corpus suum, et cum
eodem conjunctio ib.
3. Immortalitas a Deo pendet 82
Eam exigit Dei justitia ib.

P A R S III. De D E O.

Theologia naturalis quid sit 85

CAP. I. Ostenditur Deum esse 86

1. 2. Ex mundi Fabrica ib.

Duplex agendi genus 87

3. Deum esse docent, corpora coelestia 87

et ipsa terra 88

4, 5. Animantium structura ib.

et generum conservatio 90

6. Idem docent animi partes 91

7. Diluuntur argumenta contraria 91

8. Aliae plures rationes. aliquid aeternum est et

primum ib.

Materia non ens primum 94

Sententiarum comparatio 95

9. Argumenta *Cartesiana* 96

CAP. II. De Attributis naturalibus 97

1. Attributa qui innotescant. Communicabilia et

Incommunicabilia 98

2, 3. Independentia, Necessitas, et Unitas ib.

4, 5, 6. Infinitas. Deus Spiritus, simplex, immu-

tabilis 99

7, 8. Immenfus, aeternus, et incomprehensus 100

CAP. III. De Attributis intellectualibus 102

1, 2. Deus vivens, omnipotens, omniscius. Ideae

divinae ib.

3. Scientia infinita. *Simplicis Intelligentiae, visionis,*

media. 103

CAP. IV. De Voluntate Dei 107

1. Voluntas Dei qualis. beatitudo non pendet ab

externis ib.

Bonitas gratuita. Voluntas libera ib.

2. Constat Deum esse bonum, Ex mundi fabrica

108

et felicitatis exsuperantia 109

De origine mali 110

Deus optimus 113

3, 4. Justitia,

	3. 4. Justitia, Sanctitas, Veritas	113, 114.
t cum	CAP. V. De Operationibus Dei.	115
ib.	1. Operationes Quales	ib.
82	2. Ex bonitate fluunt.	ib.
ib.	Creatio prima et secunda.	116
	Conservatio.	ib.
	3. Dei providentiâ reguntur omnia.	117
	Nulla de Decretorum ordine Quaestio mo-	
	venda	118
85	Qui regantur libera	ib.
86	4. Jus Imperii divini	121
ib.	5. De Theologia revelata	122
87	Unde ei Fides	ib.
87		
88		
ib.		
90		
91		
93		
est et		
ib.		
94		
95		
96		
97		
ilia et		
98		
ib.		
mmu-		
99		
is 100		
102		
Ideae		
ib.		
issonis,		
103		
107		
let ab		
ib.		
ib.		
brica		
108		
109		
110		
113		
stitia,		

Errata haec corrigat Lector.

PAG. 2. l. 16. nostro lege, nos. p. 20. l. 20 nulum p. 20. *penult.* intelligi possunt, nisi. p. 35. *esset*, l. fuerit. p. 37. *penult.* Substratae. p. 39. l. 25. Sint. p. 65. l. 12. excitant. p. 67. 23. dicuntur: ubi. p. 71. 27. quodque. p. 78. 4. merito hinc. p. 81. 3. Sensfiles. l. 4, 5. insensfiles comitari.

METAPHYSICAE SYNOPSIS.

PARS I.

De Ente et communibus rerum attributis.

CAP. I. De ENTE.

RECEPTA apud Antiquos erat PHILOSOPHIAE partitio, in NATURALEM, quae omnes continebat *scientias speculativas*, de Rebus sive corporeis, sive incorporeis; MORALEM, *Ethicam*, scil. et *Politicam*; et RATIONALEM, quae *Logicam* complectebatur, et *Rhetoricam*. Omnem autem de communissimis rerum attributis, de Deo et Anima cognitionem, a *Physicae* finibus ad *Metaphysicam*, relegaverunt Aristotelici; qui METAPHYSICAM appellarunt “scientiam de Ente quod a materia est abstractum:” atque in ea, omnem doctrinam de attributis communissimis, de generalioribus Entis divisionibus, de Deo et Mente humana, contineri voluerunt.

*Metaphysica
quid sit.*

Recentioribus quibusdam arrisit alia methodus: ONTOLOGIAM, quam dicunt, *scientiam* statuunt de ENTE et communissimis rerum attributis; *Ontologia et Pneumatologia.*

A

nimis

nimis quidem exilem: Deinde PNEUMATOLOGIAM tradunt; *doctrinam*, nempe, *de Deo et Mente Humana*; et PHYSICAM, quae est *scientia de corpore*. Illarum brevem exhibentes synopsis, ad minus generalia, a generalioribus, progredimur.

Entia quae
ratione inno-
tescunt.

I. QUAMQUAM rem nullam attingere valeat mens nostra, nisi *Idae* cujusdam, aut propriae, aut analogicae, interventu; cum non ipsae Res sed *Idae*, aut Perceptiones, proxime menti obijciantur: Idearum tamen plurimas, ad res externas, tanquam earundem imagines aut repraesentationes, referre cogimur ab ipsa natura. *Sensationis praeteritae memoriam* retinemus, certi omnino eam antea extitisse; ejusque debilem quandam Ideam ubi volumus nostro revocare posse, quando non amplius manet ipsa *sensatio*. Suppetit hinc certissimum indicium, Ideas quasdam esse rerum aliarum repraesentationes. Sui insuper retinet quisque *conscientiam*, aut sensum istiusmodi, qui eum haud dubitare sinit, an idem maneat hodie, qui heri fuerat, mutatis utcumque, aut aliquamdiu cessantibus cogitationibus: neque dubie ad sese refert priores suas sensationes, judicia, et affectus, quorum retinet memoriam. Hinc etiam Rei verae, ab Idea quavis diversae, suppetitur notio aut informatio. A natura item, simili impellimur ratione, species quasdam visu aut tactu receptas, ad res plane externas, quarum sint imagines, referre. Quae omnia monstrant, *Res esse veras*, ab Ideis diversas,

D E E N T E.

CAP. I.

3

diversas, iisdemque subjectas; quae *Idearum Objecta* vulgo appellantur.

Quum autem Idearum interventu res innotescant, Ideisque *voces* adjungant homines, quae earum vice in sermone fungantur; sedulo in omni Philosophia cavendum est, ne ea quae Ideis aut vocibus tantum conveniunt, rebus etiam externis, aut Idearum *objectis* tribuamus. Quae in re *Scholasticorum* incuria miras plane dedit in Metaphysica turbas.

II. ENTIS *Idea generalis et abstracta est* *Ens, Essentia, & Existencia, sunt conjugata.*
omnino simplicissima, omnem respiciens definitionem:
 quae cum in omni alia idea involvatur, de aliarum omnium *objectis univocè* praedicari potest. Omnis igitur verae propositionis affirmantis objectum est *aliquid* quod verè est aut *existit*, eo tempore quod respicit propositio. ESSENTIA et EXISTENTIA, sunt voces Enti conjugatae; idem fere in *abstracto* significantes, quatenus ad objecta referuntur, quod ipsum *Entis* nomen. Neque ulla intelligi potest *essentia* in ipsis rebus, quae non *existat*; neque *existentia* est quiddam in ipsis rebus *Essentiae* superadditum. Quum autem Rerum Naturas aut Essentias, nobis repraesentare videantur nostrae Ideae, complexae praesertim, quae attributa notiora, *qualitates sensibiles, potentias et relationes*, continent; complexas hasce Ideas *Essentias* appellamus; quaeque solis ideis conveniunt, rebus ipsis saepe temere adscribimus. Quumque istiusmodi Ideas ipsa sibi saepe formet mens, nulla re externa ex-

citante, ex simplicibus quas antea receperat Ideis, quamvis fatis novit nullum iisdem tunc temporis objectum respondere; incaute sibi finxerunt quidam, *Essentias quasdam, easque aeternas, fuisse sine existentia*; siquando autem subnascatur Res istiusmodi ideae similis, tunc censent *Existentiam* *Essentiae* supervenientem, *veram rem* efficere, sive *Ens reale*. Atque hinc, *Essentiam* et *Existentiam* dixerunt *Essendi Principia*, sive Entis constitutiva. Quicquid vero *Essentiam* habet *veram*, eodem tempore habet *Existentiam*, eodem sensu quo habet *Essentiam*, aut quo est *Ens*, aut *Aliquid*.

Quid Essentia, Quid Existentia.

Non tamen omnino eadem significant hae voces: *Essentia* enim, *primaria Rei attributa denotat*; qualia in Ideis complexis contineri solent, etiam ubi nullum est objectum. *Existentiae notio semper est simplex*; quaeque necessario menti suggeritur ab omni sensatione; atque ab illa sui existentis conscientia, quae omnem cogitationem comitatur. Eandem etiam suggerunt sensationes, quae naturâ duce, externas res tanquam existentes depingere videntur: cum nemo sentiens dubitet an ipse sentiat, aut existat; et de rerum corporearum existentia paucos dubitare finit ipsa naturae vis. Generales hae et abstractae essentiae, et existentiae notiones, sunt simplices; essentiae singularis, aut minus generalis Idea saepe est complexa; existentiae semper est simplicissima; includens solum confusam ad tempo-

D E E N T E.

CAP. I.

5

*Quatuor ex-
istentiae Indi-
cia.*

*Rerum essen-
tiae quales.*

ris partem aliquam, rationem ; a qua, omnis
essentiae notio abstracta est.

Res existere cernuntur vel sensu *interno*, quo
modo quisque se esse novit ; vel sensu *externo*,
qui naturali vi, alias quoque res esse satis cuique
affirmat ; vel *ratiocinatione* ex effectis, causis
aut adjunctis sensu quovis cognitis ; vel denique
testimonio.

Quamvis intimae rerum naturae sive essentiae
nos lateant ; certa tamen naturae lege, in nobis
excitant ideas varias ; earumque primarias quas-
dam, quas inter se necessario connexas, reique
objectae convenientes cernimus, aut ipsa potius
attributa his ideis repraesentata, rei essentiam ap-
pellamus. Horum attributorum, in ipsa re non
aliud alio prius aut posterius ; in nostra tamen
cognitione saepe aliter se res habet ; atque pro-
varia inquirendi viâ, variè. Unde unius ejus-
demque rei plures possunt esse *definitiones*, prout
ex hoc aut illo attributo caetera eruuntur : earum-
tamen aliae aliis longe commodiores.

III. NULLA in re magis vocibus abutuntur *Actus et Po-*
scholastici, quàm in doctrina de *Actu et Potentia*,
quibus vocibus plurima confusè subjiciunt. *Actus*
Physicus, qui est vis agendi, vel est *primus* vel
secundus. *Actus primus* ipsa est agendi vis ; *A-*
ctus secundus, ipsa actio. *Potentia Physica acti-*
va sive actiosa, est ipse actus primus : *Potentia*
passiva, est *posse pati* ; sive ea rei mutabilitas na-
turalis, unde naturae actiosae vi obnoxia est,
ut per eam variè mutari possit.

*Actus metaphysicus est ipsa rei existentia, et nonnunquam Qualitas quaevis ipsam perficiens, praecipue agendi vires. Potentia huic opposita, dicitur rei non existentis possibilitas; aut rei existentis status naturae alicui actuosae ita obnoxius, ut alio atque alio modo mutari possit. Deus igitur Ens primum, aliorum omnium Creator et Rector, nullique mutationi obnoxius, dicitur *Actus purus*: caetera autem omnia dicuntur, à primo, fuisse *in potentia*: cui quum supervenit *actus*, facta fuerunt *entia realia*, aut vera. In hoc ipso verò statu manet aliquid *potentiale*, quod vi Dei variè mutari possint aut destrui. His vocibus confusis non aliud subest, quàm quod Ens primum sit aeternum sine initio, omnique perfectione absolutum et immutabile, nullique obnoxium; caeterorum omnium ideas formari potuisse antequam ipsa fuerant: quumque sint, tamen potentia Dei mutari posse. Perperam hinc dixeris, *actum et potentiam* esse Entis principia.*

Nulla Idea
Entis gene-
ralior.

IV. VOCIBUS omnino abutuntur qui sibi fingunt Ideam aliquam esse Ente magis generalem. *Imaginabile* quod vocant, est vera notio, cui forte nullum est objectum. Quocunque autem sensu dixeris *imaginabile* aut *aliquid*, eodem sensu dicas *Ens verum*, sive de Ideis loquare, sive rebus subjectis. Neque *medium* est ullum inter *Ens* et *merum nihil*. Quae recensentur, sunt *Relationes, Possibilia, Impossibilia, Denominationes externae. Privationes, Negationes et Entia Rationis.*

DE ENTE.

C A P. I.

7

Relationes.

RELATIONES sunt *notiones quaedam*, ex *du-*
arum *rerum contemplatione ortae*, quibus nul-
lum est *objectum diversum* ab *ipsis rebus compa-*
paratis, earumque *affectionibus*, et *actionibus* ;
quae omnia *perspecta*, suggerunt *rationis aut*
habitudinis, quae inter *res intercedit*, *notionem*.
Res comparatae dicuntur *TERMINI*, quorum al-
ter est *SUBJECTUM* seu *RELATUM*, alter *COR-*
RELATUM. Comparandi causa, alterutrius a-
ctio forte aliqua, aut qualitas, aut affectio, cu-
jus uterque participat, dicitur *FUNDAMENTUM*.
Relationes sunt *verae Ideae*, quorum *objecta*
extra mentem ex *variis rebus verissimis constan-*
tur ; non vero aliquid a *fundamento et terminis*
diversum.

POSSIBILIA sunt *termini, aut Ideae comple-* Possibilia.
xae, *quarum partes inter se conveniunt*. Ubi
nullum est *objectum*, dicuntur *pure possibiles*.
Verae sunt *Ideae*, quibus nullum est *objectum*.

IMPOSSIBILIA sunt *termini complexi, quorum* Impossibilia.
partes seorsim notant Ideas ita sibi invicem contra-
rias, ut conjungi nequeant. Verae sunt *voces*, *veras*
Ideas separatim significantes, et nihil amplius.

DENOMINATIONES EXTERNAE sunt *adje-* Denominatio-
ctivae voces passivae significantes, veram actio- nes externae.
nem aut qualitatem, in aliquo oblique et confuse
connotato, repraesentantes ; in Latino sermone
tamen, non conjunctae cum substantivo nomine
ipsius agentis, aut illius cui inest ea qualitas.

NEGATIONES et PRIVATIONES sunt *voces*, Negationes et
notantes loquentis sententiam, aut notitiam, quod Privationes.
certa

PARS I.

certa res non habeat qualitatem quandam veram.
Quae si huic rerum generi naturalis sit, vox eam
abesse notans, dicitur PRIVATIO; sin secus,
NEGATIO. Neutrius ulla vera est actio, affe-
ctio, aut praedicatum.

Entia Ratio-
nis.

ENTIA RATIONIS sunt vel *Ideae quibus nul-
lum est objectum*; quae ENTIA RATIONIS
SUBJECTIVE dicuntur: vel *termini complexi,
quorum partes inter se pugnant*; quae sunt EN-
TIA RATIONIS OBJECTIVE. Haec omnia
sunt vel verae Ideae, vel verae saltem voces:
Objecta ipsis propria nulla sunt.

Radix Possi-
bilitatis.

In celebri illa quaestione; an RADIX five cau-
sa POSSIBILITATIS in rebus intrinsecus sita sit,
an vero extrinsecus accedat; vel quaeritur, "U-
binam sit potentia quae cuivis Ideae objectum
efficere valeat conveniens?" Quae certe in
solo Deo est reperienda; vel potius quaeritur,
"Quonam criterio novimus huic termino obje-
ctum effici posse congruum, illi non posse?"
Hoc criterium in ipsis terminis petendum; quo-
rum si partes inter se constant, sunt *possibiles*;
cum apud Deum sit omnis potentia: sin secus,
sunt *impossibiles*; vel potius, termini nihil signi-
ficant. Frustra vero rogares, num istiusmodi
termino posset esse res subiecta; cum termini non
significent nisi Idearum interventu: huiusmodi
autem termino nulla subest Idea complexa.

Quae autem fieri possint, vel non fieri, vix
nostri est iudicii certo statuere; cum pro ingenii
nostri tenuitate, saepe nos lateat ea inter termi-

DE ENTE.

CAP. I.

9

nos complexiores repugnantia, quae haud illum
lateret qui pleniorē habeat rerum notitiā. U-
bi verō satis apparet repugnantia, recte pronun-
ciamus terminum esse *impossibilem*.

VI. DE Entis Idea hoc monemus, eam solam
esse prorsus absolutam : caeterasque omnes, sive
substantiarum, sive modorum aut attributorum
qualiumcunque, aliquam sui objecti ad alia ha-
bitudinem aut relationem, vel distincte et clare,
vel confuse et obscure, in se involvere ; quod
singulas percurrenti facile patebit.

*Praeter En-
tis Ideam
omnes aliae
relativae.*

CAP.

CAPUT II.

De Axiomatis Metaphysicis.

Axioma quid. I. **A**XIOMATA METAPHYSICA dicuntur Propositiones generalissimae, per se perspicuae, atque immutabiles. Neque quidem omnis propositio per se perspicua est Axioma, nisi sit immutabilis; neque omnis immutabilis est per se perspicua.

Quo sensu innata sunt.

Haec Axiomata ideo dixerunt antiqui *innata*, quod hominibus naturale sit ea intelligere; quum eam rationis habeant vim, quae omnes fere ad earum notitiam perducet. Innata autem, recentiores quidam ea tantum dicunt, quae a primo animi ortu nota erant et observata. Hoc sensu non sunt Axiomata haec innata; quum illorum termini generalissimi serius omnino in mentibus oriantur, post plures demum Idearum singularium comparationes, et a qualitatibus, eas a se invicem discriminantibus, abstractiones. Neque quia omnes hisce Axiomatis prompte assentiant, efficitur ea a primo fuisse cognita, aut menti a primo impressa. Assentiuntur enim omnes propositioni cuiusvis, etiam singulari, de re quavis sensibili quae objicitur; ubi manifesta est inter Subiectum et Praedicatum, connexio, vel oppositio: Ideas autem singulares et sensibiles, hi authores innatas esse nolunt.

II. NUL-

DE AXIOMATIS, &c.

II

CAP. II.

*Nullum
Principium
omnium pri-
mum.*

II. NULLUM est humanae cognitionis principium omnium primum. Plurima enim axiomata pariter per se innotescunt, ut etiam propositiones plurimae minus generales: atque in omni demonstratione aut syllogismorum serie, terminus quisque extremus semel reperiri debet in propositione aliqua per se evidenti, alioquin nihil colligere licebit.

De veritatis criterio frustra laborarunt quidam, quum non alia reperiunda sit preter ipsam rationis facultatem, aut menti congenitam intelligendivim.

Effata per se evidentialia, ut etiam veritates demonstratae, ideo dicuntur aeternae et immutabiles, quod quocunque demum tempore mens quaelibet ad eas considerandas se converterit, eum cernet inter subjecta et praedicata, vel nexum vel repugnantiam, quae in propositione enunciat. Neque hujus nexus aut repugnantiae alia causa quaerenda, quam quae ipsas ideas formavit: quum in ideis quibusdam, aliae ita necessario sua natura implicentur, ut sine iisdem distincte et plene intelligi nequeant. Unde neque potentiâ Dei mutabilis est istiusmodi propositionum veritas; quum intelligi aut cogitari nequeat subjectum, quin et simul praedicatum includat.

III. De his Axiomatibus quemquam serio posse Indubitabilia. dubitare, non est credibile. Siquis de omnibus dubitaret, is certe semper haereret. Neque hoc effatum ego cogito, quamvis omnium propositioni-

positionum absolutarum prima sit, alii culv
eruendae inserviret, apud eum qui de Axioma-
tis dubitaret; ne quidem, ad hoc ipsum collig-
endum, quod *ipse sit*. Multo minus ad con-
clusiones abstractas valebit haec propositio ab-
soluta. Ex abstractis enim solae oriuntur conclu-
siones abstractae, et ex absolutis absolutae.

*Non in Deo
cernuntur.*

Quantumvis autem de horum Axiomatum
veritate communis sit omnium consensus, ut eti-
am de veritatibus omnibus demonstratis, apud
eos qui demonstrationes capiunt; minime som-
niansandum est, omnes eam veritatem unicam in
natura quadam communi contemplari, tanquam
modum quendam ipsi inhaerentem. Ubi enim
plures, ideas habent sibi invicem prorsus similes,
non easdem, similes etiam cernent inter easdem
nexus et cognationes: unde tantum efficitur
omnes simili rationis vi esse instructos.

*Axiomata
parum utilia.*

Nec minus errant qui tanti haec faciunt Axio-
mata, ut necessaria censeant, aut utilissima, in
omni rerum cognitione. Singulares enim et mi-
nus generales propositiones, priores innotescunt,
etiam citra Axiomatum opem; licet eorum sub-
sidio, veritates antea cognitae aliis facilius expo-
nantur.

Axiomata omnia per se innotescunt, ubi ani-
mus se ad ea contemplanda converterit. Neque
ex *inductione* nascitur ipsis fides; quae omnis ea
ratione subnixae parum firma esset futura, quam
tamen cernimus firmissimam.

IV. INTER Axiomata metaphysica praecipue utilia sunt haec duo, omnino verissima, ubi de *Objectis* loquimur, non de *Ideis*. *Omne Ens existit, et soli Enti vera qualitas, aut affectio, aut actio, est tribuenda*. Horum ope, tollitur confusio Metaphysicae solennis; ubi quae *Ideis* aut vocibus sunt propria, rebus extra mentem adscribuntur. Huic malo praecideretur saepe occasio, si quis hoc sibi in Metaphysicis imperaret, ut "nomini cuivis adjectivo suum adjungeret substantivum," quamvis Latini sermonis ratio hoc non exigit.

Ex his Axiomatibus, hoc assequimur Corollarium: "Omnes propositiones abstractas et affirmantes, ubi de Rebus, non *Ideis* agitur, esse hypotheticas;" ubi intelligitur *existentia* objecti, tanquam conditio antecedens, sine qua non sunt verae.

De Proprietatibus Entis.

ATTRIBUTA ENTIS communissima sunt Ideae quaedam in ipsa Entis notione involutae et implicatae, quae cum ipso Ente reciprocantur, et de omnibus ejusdem inferioribus praedicari possunt.

Attributa Entis recensentur haec tria ; UNITAS, VERITAS, BONITAS ; quibus adjungunt quidam connexionem aliquam cum *spatio* et *tempore* : sive UBI, et QUANDO.

Unitas, Identitas, Diversitas.

UNITAS vel est *Specifica*, vel *Numerica*. prior dicenda, potius est *similitudo* ; posterior, *Identitas*. *Unitas numerica* satis nota definitionem respuit. Neque alium praebet usum scholasticorum de Unitate doctrina, quam ut corrigat ipsorum de naturis universalibus errores. Unitatem dicunt proprietatem, “ qua Ens est indivisum in se, et divisum ab omni alio.” Quod nihil aliud sonat, quam quod nihil sit plura sui ipsius. Nulla autem de Identitate moveri potest quaestio nisi ubi duae occurrunt Ideae aliqua ratione diversae ; ubi saltem res quaedam diversis observata erat temporibus, aut in diversis locis. *Temporis* vero, et *spatii* partes quaevis, ab omnibus aliis *spatii* et *Temporis* partibus sunt manifeste diversae, licet omnes sint simillimae. Si quidem dispares aut dissimiles sint rerum Ideae ;

res simul easdem excitantes planissime novimus esse diversas.

De IDENTITATE autem oriuntur quaestiones, ubi agitur vel de ipsa mente, vel de Ideis, vel de rebus corporeis. Mentem suam eandem manere, sibi conscius est quisque, *perceptione* quadam interna, certissima, ast inenarrabili; qua novit suam mentem a mente quavis alia omnino diversam esse. Alteram vero mentem diversis temporibus observatam, esse eandem, argumentis tantum *probabilibus* colligimus; quae tamen ad certitudinem proxime aliquando accedunt. Ubi diversis temporibus revocatur similis omnino Idea, Judicium, Sensatio, aut mentis affectus; Ex ipsis temporibus diversis, discrimina quaedam haec repetita capiunt; ut vix eadem dici possint cum prioribus, quibus sunt simillima. vix tamen tanta est haec diversitas, quanta inter corpora, eodem tempore diversa occupantia loca; aut corporis ejusdem motus prorsus similes diversis temporibus repetitos. Rerum corporearum, licet simillimarum, vera apparebit diversitas, si in eodem tempore diversa loca possideant: sine quo criterio, haud argumentis certissimis constabit de corporum similium diversitate; Quae autem similia sunt corpora, aut dissimilia, Idearum ope quas excitant dijudicandum erit.

Haecenus de indiciis unde Identitatem cernimus aut diversitatem. Si quaeratur de causa cur res sit una, aut de *individuationis principio* in re ipsa: non aliud assignandum, quam ipsa rei natura

Individuationis Principium

DE PROPIETATIBUS

tura existens. Quaecunque enim causa rem quamlibet fecerat aut creaverat, eam unam etiam fecerat, aut individuum, quo sensu voluit Metaphysici. hujus tamen Unitatis plura sunt genera.

*Aut rerum
corporearum.*

Res corporea ideo saepe dicitur *una eademque*, quod omnes materiae partes easdem manere judicemus: quae *substantiae* UNITAS dicitur. Corpora autem organica et arte facta quaedam; ubi non curant homines *materiae* Identitatem, *eadem* dicuntur manere, ubi similis prorsus manet Fabrica, aut structura artificiosa iisdem usibus idonea; licet indies mutetur materia, novis partibus in locum priorum succedentibus; quod omni corpori animato, iisque quae gignuntur e terra, contingere cernimus.

*Veritas apud
Logicos et E-
thicos.*

II. VERITAS, apud *Logicos* et *Ethicos*, aliquid utile, et cognitione dignum, sonat: Apud *Metaphysicos*, non aliud, quam *quod res quaeque talis sit, qualem Deus omniscius eam esse judicet; aut, quod vere sit id ipsum quod est.* VERITAS LOGICA est *propositionis convenientia cum rebus ipsis.* ETHICA, *cum mentis sententiis.*

*Veritas Me-
taphysica.*

VERITAS *Metaphysica* apud quosdam scriptores claros, idem sonat quod Naturae Constantia, Stabilitas, aut Metaphorica quaedam Soliditas et Amplitudo: quo sensu, quod Infinitum, est etiam Verissimum; Finita quaeque minus Vera; eorum saltem Veritas arctis inclusa est limitibus, ultra quos nihil veri habent. Ex verae qualitatis cujusque notione, ad gradum ejusdem altissimum,

generali

generali quadam et obscura notione attingendum, facile mens affurgit; atque in proclive est credere, aliquam esse naturam ea perfectione summa et absoluta praeditam. Quod ad durationem attinet et extensionem, vix ac ne vix quidem se cohibere potest mens, quin sine ratiocinatione credat aliquid esse et immensum et aeternum.

III. Hoc solum sensu dici possunt omnia *BONITAS*, quod Deum omnia consilio optimo constituisse credamus, in fines praestantissimos, quibus omnia aptissime inserviant: aut quod nulli rei desint sua attributa essentialia, quae metaphysicis *perfectiones* dicuntur: quod cur *bonitas* dicenda sit, aut quid afferat ad rerum cognitionem, nemo facile dixerit. *PHYSICAM* habere *BONITATEM*. *Perfectio Physica.* dicuntur ea, quae naturam quamvis percipientem beatam faciunt et conservant; eique sine detrimento sunt grata. Res item viventes et sensu praeditae, *ratione sui* dicuntur *Perfectae*, cum eas habent affectiones et vires, quibus se ipsae beatas facere aut servare possint. Istiusmodi rerum genera alia aliis perfectiora, quo plures habent sensus viresque sublimiores voluptates percipientes. quarum ubi nulla alicui deest, quae in hoc rerum genere reperiri solent; dicitur *perfectionem partium* possidere: Quae quo majores sunt, eo *gradum perfectione* praestat. *Aliorum* vero habitatione, censentur Res vita, sensu, et rationis viribus praeditae *MORALITER BONAE*, quum eas *Bonitas Moralis:* habent vires, et eam praecipue voluntatem constantem, aut *Indolem*, quibus et possint, et velint

aliorum felicitati inservire. Omnes enim eas sibi appetunt vires; eam indolem in alio laudant; eam sensu interno experiretur quisque, sibi sua facta, consilia et voluntates recolenti, fore laetissimam.

Perfectiones absolutae, et secundum quid.

Quum, autem, plurima sint rerum viventium genera, diversis praedita sensibus, qui ex rebus longe diversis voluptatem capiunt; non eadem vires in omni Rerum genere Perfectiones censendae: quae uni generi utiles sunt et jucundae; alteri inutiles forent et pestiferae: Quaeque rei uni, summam quam capere possit, beatitudinem efficerent, eas alterum genus admittere non potest; aut, si admitteret, vilissimam ei voluptatem ministrarent. hinc orta est Perfectionum divisio insignis, quod quaedam naturam quamcunque inornatam, beatam efficerent, nullamque imperfectionem includerent; aliae vero, naturis tantum humilioribus prodesse possint, imperfectionem involventes, eique medelam afferentes aut levamen. Hae dicuntur PERFECTIOES RESPECTIVAE aut, secundum Quid; illae, vero, dicuntur PURAE et ABSOLUTAE.

Ubi, et Quando, an de omnibus praedicari possint?

IV. INTER Entis attributa communissima, vis quibusdam doctissimis annumerantur *nexus quidam cum Spatio et Tempore*; quae Veras esse Res contendunt, si modo ulla nostris Ideis sit fides. vera videntur habere attributa: utrique sua propria est extensio seu quantitas in infinitum porrecta: utrique suae sunt partes immutabiles; quae, licet Res a se diversas sibi coexistere sequi penetrare

penetrare finant, nullis tamen ejusdem secum naturae partibus sunt penetrabiles. Mutua inter *Spatium* omne et *Tempus* intercedit relatio aut connexio: quum *Tempus* quodvis idem sit in omni *Spatio*; et *Spatium* quodvis idem manere in omni *Tempore* videatur: cum *utriusque* parte aliqua connectuntur Res fere omnes: eorum ope cernitur Rerum simillarum diversitas verissima, cum partes *utrumque* habeat omnino diversas: sine *utroque* intelligi nequit *motus*, ejusve *velocitas*: Diurnitas autem praecipuum dat voluptati omni, aut dolori, ad vitam, vel beatam, vel miseram, momentum: sine *utroque* intelligi nequit mundus corporeus, aut ulla corporis affectio. Sine *Tempore* esse nequeunt mentis humanae affectiones ullae, aut actiones; quae tamen nequam cum *Spatio* videntur connexae. *Neutrius* pars aliqua sine reliquis esse potest; vel interire reliquis manentibus. An tamen sint Res per se a Deo effectae; quo mundum corporeum et res successivas efficere possit; an Dei infiniti Modi infiniti, haud facile est certo aliquid statuere. Prior tamen sententia, utcumque ita obscura ut mentis aciem fugiat, vero similior videtur; quia *utrumque* ex partibus constat vere diversis. In *Tempore* durare videntur omnia nobis nota, omnesque rerum affectiones: *Temporis* perceptio quaedam, omnem comitatur perceptionem, aut affectionem, cujus ipsa mens est conscia. In *Spatio*, existere videntur sola corpora, eorumque affectiones; non vero affectiones illae quae spiritibus videntur propriae:

DE PROPRIETATIBUS.

priae: unde et facilius animo fingimus, nullum fuisse aliquando *Spatium* extensum, antequam Deus mundum effecerat corporeum; *Durationem* vero sive *Tempus*, vel initium habuisse, vel finem habiturum, vix, ac ne vix quidem, fingere possumus. Quam autem connexionem cum alterutra habeat Natura Divina, plane nescimus.

*Sententia prior
diversa.*

Philosophi quidam antiqui et *Spatium* et *Tempus* credidisse videntur notiones quasdam nobis prorsus necessarias, quibus tamen nihil externum responderet, magis quam *numerorum* ideis. *Spatium* voluerunt, abstractam esse magnitudinis corporeae ideam, aliis omnibus corporum affectionibus detractis; *Tempus* item, Continuationis sive Successionis, quam in animi motibus, aut in cogitationum serie observavimus, ideam similiter abstractam. *Numeris* quinetiam, magnitudinem quandam aut quantitatem, partesque et relationes, pariter ac Spatio et Tempore, ascribi; quum tamen fateantur omnes, nullam esse extra mentem *numerum* a rebus numeratis diversum. Hac tamen ratione neutiquam rem expediemus, nemo necessario numerum sibi fingit ultra res quasque numeratas porrectum, imo cunctis rebus numerandis amotis superstitem: nemo numerum veris rerum externarum qualitatibus per se implicatum. Neque rerum situs, motusve, aut ipsa cogitationum successio, aut denique rerum aliarum cum Tempore et Spatio *coexistentia*, quae dicitur, intelligere potest quisquam, nisi aliquid veri extra mentem his ideis respondeat.

Quantum-

Quantumvis autem haec duo res verae esse cre-
dantur, nulla videtur causa cur magis unius rei
credantur attributa quam alterius cujusque quae
simul extenditur et durat. Neque ideo recte
colligimus utrumque increatum esse et aeternum,
quod neutrum cogitando mens amovere valeat:
quum non magis a corporea natura colores amo-
vere possunt qui visu gaudent; quibus tamen i-
deis nihil externum in ipsis rebus simile est. Ma-
gnum autem est discrimen inter necessariam quan-
dam mentis impulsionem ad quaedam sibi reprae-
sentanda, et certam rationis conclusionem quod
haec vere sint. Nullus quidem est in Philosophia
locus ubi magis appareat ingenii humani imbecil-
litas, in iis comprehendendis quorum continuus
sere est usus, quaeque semper in omnium sermo-
ne versantur, quam in hoc ipso loco de Spatio et
Tempore.

Inani voce, sine ullo scientiae augmento, so-
nare videntur scholastici quum *τὸ* Quando divi-
dunt in *permanens* seu *simultaneum* et *successivum*;
illud soli Deo ascribentes; ut etiam, quum *τὸ*
Ubi dividunt in *circumscriptivum*, quod corpori-
bus convenit; *definitivum*, quod spiritibus creatis;
et *repletivum*, quod soli Deo, sine ulla extensio-
ne, omnia loca per essentiam replenti, ascribunt:
quae intelligentiae nostrae vim et notionem fu-
gere videntur.

*Quando per-
manens et suc-
cessivum.*

Qui autem viri docti fidenter contendunt axio-
matis in philosophia necessarii loco habendum,
Quod nullibi est non est, ut etiam, *nihil agere*
potest

potest ubi non est per essentiam; videant ipsi, an
in alicubi esse, idem sonet quod vel *per omne*
spatium diffundi, quod soli infinito convenit, vel
per spatii partem diffundi, quod solis figuratis et
 extensis conveniet; atque an non utrumque rem
 exigit ex partibus, utcunque connexis, conste-
 tam: deinde, numnam horum alterutrum men-
 tis qualitatibus, aut actionibus, judiciis, ratio-
 cinationibus, amoris, odio, desideriis, gaudiis,
 moeroribus, conveniat. Videant etiam, num-
 nam verborum involucris decipiantur; quod per
 adverbia, *ubi, usquam, quando*, nominum Tem-
 poris et Spatii extensi, usum vitare satis habeant

CAP. IV.

De Entis Divisionibus praecipuis

Entis Depen-
dentia, aut In-
dependentia;
haec, perfe-
ctio summa.

ENTIS prima divisio est in DEPENDENS
 five factum; et INDEPENDENS, quod
 nullo factum aut creatum erat. *Independentia*
 perfectionem arguere videntur, *absoluta*, abso-
 lutam; *respectiva*, respectivam. Immo Inde-
 pendentia absoluta et plena perfectionum infinita-
 tem arguere videtur: cum intelligi nequeat
 Rem omnino primam, cujus natura a nullo pri-
 ore, pro ejus arbitrio limitata aut circumscripta
 fuerat, vel unum quemvis prae alio finitum per-
 fectionum modum possidere; vel ad unius gene-
 ris perfectiones restringi, ne alias etiam possideat.

SUM.

OMNIA ergo PERFECTIONEM habet, quod omnino PRIMUM est, unde et alia omnia orta.

Haud recte videntur viri quidam docti suam Independentiam sententiam exposuisse, quasi illa naturae primae perfectio aut attributum, ipsius naturae causa fuerat aut ratio cur existeret; cum illa omnem *essendi*, ut vocant, et causam et rationem respuat. Neque in natura quam nonnumquam repraesentavimus existentem, intelligi potest attributum quodvis, aut interna quaevis *Necessitas*, hoc efficiens, aut exigens ut ipsa res exstat.

Concludunt, igitur, Metaphysici; *eam omnem* *Dependentiae* *NATURAM esse DEPENDENTEM, cui necessari- indicium.*

us est omnino modus aliquis, ex certo modorum genere, si modo omnium modorum istius generis pariter sit capax. Si enim fingeretur esse Independentens; unum aliquem, ex hypothesi, modum habuerat, ante ullam causae cujuscunque actionem aut electionem: hic igitur unicus modus rei istius natura aut essentia, prae reliquis ejus generis modis, magis erat connexus: aliorum igitur ejusdem generis modorum non pariter capax esset, nec eos quosvis pariter admitteret. Corpus autem omne aliquem locum, aliquam figuram, statumque vel movendi vel quiescendi necessario habet; neque sine hujusmodi affectionibus esse potest: ad omnia tamen loca est indifferens; omnes figuras, et motum omnem vel quietem, pariter recipit: res igitur est dependens et effecta.

PARS I.

Ens necessarium et contingens.

Necessitas interna et externa.

II. PRIORI affinis est alia ENTIS divisio in NECESSARIUM et CONTINGENS, five potius VOLUNTARIUM. NECESSARIUM est quod non a voluntate pendet; estque terminus voluntarii aut precario oppositus.

Necessitas alia est interna, quae et Antecedens dicitur, in ipsa rei natura sita; qualis inter terminos abstractae propositionis Evidentis, aut Demonstratae, reperitur connexionis Neccessitas; quae absoluta etiam dicitur, in omni loco et tempore eadem manens: Alia est externa Neccessitas, subsequens, five hypothetica, quae rem aliam prius positam, aut hypothesin, necessario consequitur. PERCEPTIO dicitur NECESSARIA, quae nobis vel invitis obvenit; VOLUNTARIA, contra, quam mutare, praepedire, aut sistere possumus. JUDICIUM est NECESSARIUM; cum est objecti natura, quae a nulla causa ita mutari possit, ut iudicium non sit verum: aut, cum evidetur terminorum connexio, aut repugnantia in propositione declarata, quae compertum faciat, propositionem semper fore veram. Haec propositionum abstractarum neccessitas, in omni loco et tempore eadem manet: atque argumenta quibus ostenditur, per metaphoram dicuntur causae; Causae scilicet cognoscendi. ESSENDI NECESSITAS, unde Entia dicuntur Neccessaria, notat Existentiam a voluntate non pendentem: Quae si ab humana voluntate non pendeant, Hominum ratione dicuntur haec Entia Neccessaria. Si a nulla omnino voluntate pendeat Existentia, dicitur NE-

CESSITAS ABSOLUTA: quum scilicet, Res illa intelligitur ab aeterno per se fuisse, atque adeo stabilis et perfecta, ut neque sua sponte intereat, neque ulla aliena vi perire possit. Eadem etiam dicitur Necessitas *intrinsecus*; distincta a necessitate extrinsecus proveniente, et ex hypothesi; quum res ideo tantum sunt necessariae, quod pendeant ab immutabili Dei voluntate, vel sequantur necessario ex aliis rebus prius positis. Ex rei autem cujuscvis necessitate absoluta colligi tantum potest, eam esse aeternam per se: vix tamen inde erui posse videntur alia ejus attributa, aut perfectiones; nisi Necessitatem Judicii confunderet quisquam cum Necessitate ipsius Rei. Neque ullum Rei attributum ipsum subjectum antecedere, aut ei esse rationem essendi, dicendum est.

III. ENTIA dividuntur in SIMPLICIA et MULTIPLICIA. *Simpliciora sunt Animi five Spiritus; de quibus alias: eorumque is simplicissimus qui non modo partium omnium expers est, verum omnes suas virtutes cum natura ita necessario connexas habet, ut ei nihil adventitium obtingere possit, nihil novi obvenire. Multiplicia vel sunt Composita, ubi partes naturali quodam nexu aut unione conjunguntur, qualia sunt corpora animata et vegetantia. alia pure multiplicia, ut acervus: aut moles corporea nulla cohaerendi vi praedita; quae hac sola ab Ente per aggregationem distinguitur; cui tamen non deest sua unitas metaphysica.*

Ens simplex et multiplex.

ENTIS DIVISIONES

IV. ALIA est ENTIS Divisio; in FINITUM, et INFINITUM. *Finitum* ex ipso nomine patet. *Infinitum* est, “quod omni finito majus;” aut “quod omnem ad finita respuit habitudinem finitam.” *Finita* apparent omnia quae sensu percipiuntur. *Infinitatis* notionem acquirimus, non solum ex eo, quod in certis Rebus, Numeris, nempe, Magnitudinibus, et Tempore, mens semper progredi possit; videatque in addendis novis partibus, in Idea augenda, aut amplificanda, ut etiam in quantitate quavis dividenda, ubi ad partes prorsus minimas perveniri nequit, mentis progressum impediri non posse; quae *Infinitas*, quibusdam *potentialis* dicitur: verum praecipue, quod in spatio contemplando, cernat mens, nullibi fines intelligi posse, ultra quos non porrigatur; quodque certissimum sit aliquando semper fuisse sine initio; et durationem praeteritam fuisse infinitam. Hanc Infinitatis notionem, ad longe alias res transferimus; ad Potentiam, nempe, Sapientiam et Bonitatem; cum tanta haec esse volumus, quanta omnino esse possunt.

De Infinitis,
quaestiones
difficiles.

De INFINITIS, plurima acriter agitantur. Haec videntur verosimilia: PLURES ejusdem generis Res infinitas undequaque, vix esse posse. INFINITUM, infinito, qua ratione est infinitum, majus esse non posse. INFINITA, prout infinita sunt, multiplicari non posse; nec, ad partes finitas, ullam habere posse rationem finitam; quamvis res unâ ratione infinitae, alia finitae, multi-

multiplicari et dividi possint, si modo ullae sint Res istiusmodi. In hisce questionibus, quae mentis nostrae vires omnino superant, si quis immorari velit, eum tantum fructum capiet, quod suae tenuitatis magis erit conscius, &, omnis ingenii arrogantia retundetur.

V. ALIA ENTIS Divisio est, in CAUSAM et CAUSATUM. *Idea Potentiae, vis, efficaciae, actionis, causalitatis*, est simplex; quae oritur cum cernimus, ex rerum quarundam vicinia, earumve motu, aut in alias res impulsu, novas in nobis sensationes, et in rebus istis aliis motus novos, aut formae mutationes, continuo sequi. Immo, nostri propositi conscii experimur, conatu nostro Ideas in mente varie mutari, et in corporis nostri membris motus excitari. In hisce autem eventibus, non solum cernimus mutationem expetitam sequi; verum ipsam percipimus animae nostrae aliqualem *energiam*, sive efficaciam. *Actionis* igitur aut *Efficientiae* notio, simplicioribus plane annumeranda, notat aliquid longe diversum, ab eo quod una res ejusve mutatio, alteram rem subsequatur; aut quod haec illam tempore antecesserat, aut antecedere solita sit: quantumvis nos saepius non aliud habeamus Efficientiae indicium. Cognitis, deinde, corporum affectionibus iis quae sensus feriunt, duritiae, nempe, inertiae vi, gravitate, mobilitate, et figura; ex ipsa harum qualitatum vi et natura colligere possumus, quasnam mutationes, in aliis rebus, aut in se, corpora, quibus insitae sunt

C 2

hae

hae qualitates, motu suo aut conflictu efficere possint. Quum vero causarum naturae nobis parum sint perspectae, exigua etiam est efficientiae notitia, et saepius rerum usu et experientia, quam certis ratiocinationibus intelligimus, quales effectus ex datis quibuscunque causis sint sperandi, aut ex quibus causis dati effectus orti sint. Tanta quidem hac de re hominum est ignorantia, quod quamvis verè nos aliquid in cogitationibus nostris immutandis, atque in desideriis et appetitionibus, agere conscii simus; incerta tamen est omnis alia hominum efficacia, vel in ipsis corporibus suis movendis et regendis; de quo alias.

Quod ad eas quae aliis corporibus tribuuntur vires aut attractus, ex quibus oriri videntur Gravitas, partiumque Cohæsiō, Elasticitas, aliaque ejusmodi, an eae ipsis corporibus necessario per se insint, aut cum materiae inertia cohaerere possint; an contra, continua naturae longe disparis et incorporeae vi, rato quodam ordine, secundum certas leges efficiantur; in eo disputant viri doctissimi: quo modo, etiam de motus inchoationis continuatione, ejusque post corporum conflictus communicatione. Quae praecipue ad vim quandam et consilium naturae a corpore longe diversae, confugiendum esse docent argumenta, in eo fundantur; quod aliae atque aliae innumerae naturae leges longissime diversae constitui potuisse videantur, atque sine ulla repugnantia intelligi, pariter ac illae quae cum sum-

*Causae Logi-
cae, morales,
&c.*

ma omnium salute et utilitate obtinere videmus.

De Causis *Logicis*, quae *cognoscendi* dicuntur, quales sunt praemissae conclusionum; aut *Meta-physicis*, quae ab effectis non vere distinguuntur, qualia sunt attributa facilius cognita, unde alia eriri videntur, nihil hic dicendum. Causae *Morales* vocantur, quae pro suis voluntatibus, aut animi affectionibus, ea egerint aut omiserint, unde provideri licuerat boni aliquid aut mali, vel boni et sua natura, vel aliarum causarum quacumque quas incitaverint, aut cohibere neglexerint, interventu nasciturum. *Negationibus* et *privationibus* suae non desunt causae morales magis quam rebus veris.

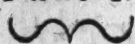
Quae dicuntur CAUSAE MATERIALES, FORMALES, et FINALES, hoc nomen per metaphoram fortiuntur; sola EFFICIENS proprie dicitur CAUSA. *Materia* nihil agit; licet ex ea, aut ex ea, *Causa vera* aliquid efficiat. *Forma* non efficit, verum effecta est.

*Causae Ma-
teriales et
Formales, im-
propriae.*

FINIS est res quaedam grata et expetita, cuius consequendae spe incitatur Agens ad agendum; voluptas forte, aut ea quae Voluptatem praesent. Voluptas non per se quicquam agit; ejus tamen spes hominem movet, ut velit ea agere, quae voluptati consequendae videntur idonea.

*Causae Fi-
nales.*

Qui igitur propter Finem agit, prius illi notus erat Finis, et desideratus: insita illi erat *philosophia*; five suae felicitatis appetitio; aut, benigna quaedam animi erga alios affectio. Immo qui suam sui causa expetit, illi res expetita sensu

ENTIS DIVISIONES

quodam, omnem ratiocinationem praecedente, grata erat constituta; non enim de *Finibus ultimis*, aut, tantum de subsidiis, aut *mediis* quae dicuntur, locus est ratiociniis. Si quis autem *aliter* gratia rem expetat, in eo etiam necessario praecesserat affectus aliquis, erga illum cujus gratia rem cupit. FINIS ULTIMUS est *quicquid propter se est expetendum*: Unde, cuius homini sunt plures Fines ultimi; inter quos quidem fieri potest contentio, aut comparatio, ut sciri possit, quisnam majus habeat ad vitam beatam momentum. In ea contentione, exiguus est ratiociniis locus: cum quaestio sensu potius dirimenda sit, vel externo, vel interno, qui doceat, quae nam maximam praebent voluptatem: vel, rerum usu, qui monstret quatenus sint voluptates stabiles magis et diuturnae.

De CAUSIS EFFICIENTIBUS haec traduntur Axiomata, vera omnino, aut vero simillima. 1. *Omnis causa est Res vera sive existens.* 2. *Omnis Causa suo effectu prior est, si non Tempore, saltem Natura.* id est, ut illa existat, non exigitur rei effectus existentia; haec autem existere nequit, si non existat Causa. Res enim vi effectrici praedita, non ab effectu suo pendet; licet Causae denominationem ab effectu sortiatur. 3. *Nulla res sui est Causa.* 4. *Neque plures res sibi mutuo sunt Causae: five, in Causis non est circulus.* 5. *Ubi primum agit Causa, sine ullo temporis intervallo, verus ejus effectus existit;* licet non totum illud eventuum systema, quod longa

forte

forte actionum serie efficere statuerat. 6. *Nulla est in re facta vera perfectio, quam non possidebat ipsa Causa; si non simili modo, praestantior tamen, aut saltem aequali.* 7. *Nihil quicquam aget Causa quaecvis, quae neque per suam indolem, et naturam, nec praesentem dispositionem in datis quibusvis adjunctis, ad hoc praeter alio efficiendum ad nunc agendum potius quam cessandum, determinata est, sed utrique parti indifferens manet.* Haec, assensum nostrum rapere videntur, per se, sine ulla ratiocinatione.

Ex his colligunt Metaphysici. 1. *Rei factae Deeffectibus.* aut creatae durationem continuam, aequae ac primam existentiam, causae effectricis virtuti acceptam esse referendam; siue exigatur continua causae actio; siue tanta rei creatae tributa sit a primo naturae stabilitas, aut perfectio, quae pro tempore statuto durare possit. 2. *Nullus effectus, saltem nullus qui ab humana vi pendet, diutius manet quam donec causa operatur.* Non mirum hoc videbitur ei, qui hominum efficaciam perspexerit; quae omnis, solis cogitationibus et affectibus suis varie mutandis, et motibus in corpore suo inchoandis aut dirigendis, impenditur; qui autem in corpore motus excitatur, saepe sine ulla vi nostra continuatur: quaeque membrorum nostrorum ope, contiguis imprimitur corporibus vis, ea nobis invitis, sine nostra efficacia, durare videtur.

Causarum efficientium seriem non posse esse infinitam, sine Causa prima et independente, quae *Nulla Causarum series infinita.* *ostendit.*

ENTIS DIVISIONES

ostendunt argumenta, sunt vero simillima: quod, scilicet, quisque in ea serie terminus sit dependens et effectus; tota ergo series effecta est; cum tamen nihil sit extra seriem, a qua tota series pendeat aut efficiatur: quodque, de quaque seriei parte verum sit, eam a causae alicujus efficacia ad existendum, potius quam non existendum fuisse determinatam; de tota igitur serie hoc verum erit, eam ad existendum, ab alterius efficacia fuisse determinatam. His addi potest, quemque in ea serie terminum, dempto ultimo, esse et causam et causatum; et pro quoque termino, esse Effectiorem unam, et rem Effectam; addito autem termino ultimo, res effectas fore plures quam fuerant actiones efficientes: quod est absurdum. Quum tamen argumenta horum quibusdam paria et simillima, illud nempe de toto infinito verum esse colligentia, quod de quaque parte est verum, ad evitendam *Spatii* et *Temporis* infinitatem adduci possint; hisce solis niti argumentis, in quaestione illa gravissima, *an sit DEUS*, neque tutum videtur, neque necessarium; quum tantae potentiae et solertiae, per universum hunc mundum, tot ubique reperiantur vestigia, quae ducant ad Naturam quandam longe praestantissimam, sapientissimum et potentissimum mundi conditorem. Hanc autem naturam praestantissimam, a priore causa fuisse ortam, nulla potest esse suspicio; multo minus istiusmodi Rerum fuisse seriem infinitam; cum quaeque in ea serie causa, hujus mundi conditori, virtute saltem par fuisse censenda

enda esset. qui igitur mundum factum fuisse cre-
dens, ad istiusmodi causarum seriem, ne unicum
Deum aeternum agnoscat, confugerit, cum Res
tanta virtute pollentes, etiam manentibus eorum
operibus, olim interiisse haud credibile sit; nae,
ille sibi Deos innumeros, in Dei unius locum sub-
rogabit.

VI. CAUSARUM etiam celebris est divisio, in *Causae ratio-
nales, neces-
sariae, et con-
tingentes.*
RATIONALES, NECESSARIAS, et CONTINGEN-
TES. *Contingentia*, vero, et *Casus* et *Fortuna*,
non veram ullam naturam efficacem denotant :
adhibentur enim haec nomina, cum effectus ita
vel a causis naturalibus oriuntur, ut eos praevi-
dere nequeamus ; vel a Causis liberis, ubi nul-
lum nobis apparet incitamentum, quod causam
ad alterutram partem certo permoveret ; neque
iudicium quodvis, unde spectator electionem
praefagire possit. *Contingentia* igitur omnia,
vel a Causis necessariis, vel liberis efficiuntur.
Causae porro necessariae, quae sine consilio aut
voluntate agere videntur, Instrumenta potius sunt
operanda, quae funguntur, potius quam faciunt ;
cumque agere aut impellere videntur, ipsae e-
tiam aguntur, & impelluntur. Res igitur con-
sulto agentes solae, veram habere in se vim, aut
aliquid vere efficere videntur.

De *Causarum consulto operantium* LIBERTA- *Libertas*
TE, ardua est quaestio : an scilicet his competat *quid?*
Vis quaedam sui flectendi et convertendi, qua ad
hoc vel contrarium volendum, se pariter movere
possint : quae CONTRARIETATIS LIBERTAS di-
citur :

ENTIS DIVISIONES

citur : ut si quis dicat, se posse vel quod sibi jucundum videtur, vel quod sibi videtur molestum et nociturum appetere, et consecrari : vel *saltem vis, qua ad agendum aut non agendum volendum vel non volendum, semet insecrat* quae, CONTRADICTIONIS est LIBERTAS. *Stor- cis placuit, Desideria nostra et Aversationes excitari, ab iis Boni aut Mali speciebus quae menti occurrunt, una cum ipsius mentis indole et affectibus ; idque secundum stabilem quandam naturae nostrae legem : Ipsam deinde mentis Indolem, a naturae prima constitutione, institutione deinde, et moribus conformari. Judicia denique et opiniones, secundum oblata in rebus ipsis boni aut mali indicia, pro ea quae tunc temporis menti inest sagacitate, cautione aut diligentia, semper formari : volitiones etiam et actiones, ex animi affectibus, puris aut perturbatis, semper provenire : Haec autem omnia actionum Antecedentia necessaria, ab ipso Deo constituta fuisse et praevisa. CAUSAS igitur eas dicunt LIBERAS, quae agere possunt quod volunt, et abstinere ab iis quae nolunt ; utcumque demum ad volendum aut nolendum motae erant.* vim enim illam sui insecrendi, quam quidam neque ab agentis indole, bonive aut mali specie, neque ab agentis judicio, dirigi fingunt, absurdam statuunt et inutilem : cui nullus recte relinquitur locus, nisi ubi invitamenta occurrunt in utramque partem paria ; quod rarissime evenit. Quo etiam in casu, nullam virtutis aut vitii speciem haberet in utramvis

utramvis partem ea sui conversio. Atque si quis
 ac vi utens, contra ea quae sibi videntur prae-
 ponderantia invitamenta egerit, actio esset stolta,
 non improba. De hac tota quaestione, opti-
 ne quisque judicabit, qui semet excusserit, ut
 percipiat; an non, in omni agendi proposito de-
 liberato, (nam ubi motu animi turbido, impro-
 bide abripimur, nos hoc sensu liberos esse, pauci
 contendunt) speciem quandam boni obtinendi,
 ut mali repellendi respiciat, a qua ad volendum
 mens movebatur: in rebus item prorsus paribus;
 non ideo unam prae aliis eligat, quod haec
 primo occurrerat; aut, quia fictam quandam et
 imaginariam boni speciem, huic parti quam am-
 plectitur, adjunxerit. Urgent in hac re Stoici,
 ὁ δὲ ἀνὰ τὴν αἰσθησίν οὐκ ὀφείλει ἀναγκάσειν
 oriri: si autem quicquam nunc
 fieretur a causa quae indifferens esset, et huic
 ut illi parti aequa, neque ad alteram, vel per
 eam indolem et naturam, vel adjuncta quibus-
 dam comitata ponitur, inflecteretur, haec deter-
 minatio nullam agnosceret causam.

Regerunt tamen alii, eam esse *causarum rati-
 onalem* naturam, ut se ad hanc aut illam partem
 flectere valeant; ipsasque esse sui flectendi aut
 convertendi causas; ipsisque hoc a natura datum.
 largiuntur, eas sua judicia aliqua fere semper se-
 qui. Duas tamen esse species praecipuas, quae
 voluntatem movent, honesti nempe officiique,
 ut jucundi utilisque; ad harum autem utramvis
 omnes ipsos esse se flectere et convertere.

Entia dividuntur in Substantias, et Accidentia.

ENTIS DIVISIONES

VII. ENTIA, denique, dividuntur, in SUBSTANTIAS, et MODOS, five ACCIDENTIA. neque sine causa. *Substantiae* prima notio, eaque fere simplex, cuique subnascitur ex eo quod *se* manentis quisque conscius sit, mutatis subinde cogitationibus, sensationibus et affectibus quibuscunque; neque se alium quam prius fuerat, suspicari possit; licet mutantur hae mentis affectiones. visu item et tactu, percipimus corpora, manente eorum quantitate five extensione, mole, gravitate, soliditate, novos induere colores, novas figuras, et motum quiete mutare. Unde *Rem per se manentem, licet mutantur affectiones* SUBSTANTIAM dicimus: *Affectiones autem mutabiles, ACCIDENTIA.*

Qui modi verissimi.

MODI PRAECIPUI, substantiis suis vere aliquid adicientes, videntur *movendi vires, Motus, et FIGURAE, in rebus corporeis; et, OPERATIONES, aut PASSIONES, PERCIPIENDI, INTELLIGENDI et VOLENDI, in mentibus nostris.*

Substantiae corporeae et cogitantes.

SUBSTANTIAE sunt, vel, EXTENSAE; vel, COGITANTES: Utriusque plura forte sunt genera a primo sibi invicem disparia. Si quid veri in *Spatio*, est ab omni corpore diversum. immo inter ipsa corpora, fuere forte a primis discrimina quaedam insignia, quae nos latent. Rerum item cogitantium genera, a se invicem longissime diversa, forte sunt innumerabilia, quorum alia longe aliis praedita sunt sensibus et viribus, vitaeque degendae rationibus prorsus contrariis apta.

a con-

conchyliorum immobilium animabus vilissimis, ne de stirpibus dicamus, ad summos angelorum ordines, ipsumque Deum. Atque licet communi *spiritus* aut *animae* nomine haec omnia vocentur, haud tamen temere judicandum eorum omnium similem esse naturam, aut gradu tantum a se invicem differentem.

In corpore et magnitudine, rebusque extensis versatur *Physica* et *Mathematica*, in Spiritibus *Pneumatologia*.

CAP. V.

De Praedicamentis, Entisque Affectionibus Generalibus.

GENERALES Entium Affectiones praecipuas attingemus, percurrendo Decem Categorias, quas primus invenisse dicitur *Archytas*, comprobavit certè *Aristoteles*; qualiscunque denum sit ea rerum distributio. Categoriae sunt Decem, *substantia*, *quantitas*, *qualitas*, *relatio*, *actio*, *passio*, *ubi*, *quando*, *fitus*, et *habitus*.

Substantia est *res per se subsistens*; quaeque alteri rei haud inhaeret quo modo solent modi seu *accidentia*; quae ipsis substantiis longe notiora sunt. Incognita enim est substantiarum natura, nisi quod obscuram quandam rei *qualitativae* subtractae ideam, ex nobismet ipsis petamus. Quae alia apud scholasticos de substantiis dicuntur,

dicuntur, ea parum utilia. Hae vocabulorum technicorum sunt definitiones:

Subsistentia, est *substantiae completio*: quae carent rerum naturalium partes a reliquis divulsae. *Subsistens* dicitur *Suppositum*, aut *Hypostasis*. *Persona* est *Suppositum ratione praeditum*.

Quantitatis genera.

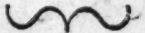
Magnitudo triplex.

Tempus.

II. *QUANTITAS* nomen est ambiguum; neque varia quantitatum genera definiri possunt, quia simplicibus fere ideis repraesentantur. Haec genera simplicia, *Magnitudo*, quae corpori aut spatio propria, eaque triplex, *linearis*, *superficialia* et *solida*: quarum omnium et vera est natura, et distincta notitia; licet sine hac ultima nunquam seorsim sint duae priores.

Quantitatis genus alterum est *Tempus*, cuius spatium aut extensio priori prorsus dispar est, quae *diuturnitas* aut *duratio* dicitur; mentisque actiones, passiones, motusque omnes quorum conscia est comitatur. Omnis enim cogitatio temporis cuiusdam sensum secum trahit, cuius quisque aeque conscius est, ac ipsius cogitationis. Unde inter varias intellectus aut voluntatis operationes, ordinem cernit et consecutionem; novitque quae priores, quae posteriores, quibusque diu aut paulum fuerit immoratus: Dicuntur res huic cogitationum seriei *coexistere*, quod eandem temporis partem occupent. Haec igitur *coexistentia* temporis notionem neutiquam absolvit, quum tertium aliquod plane agnoscendum sit, quod et cogitationum consecutionem, aliasque res aut eventus pariter metiatur. Neque quidem ad motum necessario referenda

De CATEGORIIS.

39
CAP. V.

referenda est temporis Notio, quamvis ejusdem mensurae commodiores a motibus petantur. De his non pauca antea sunt dicta.

Hic obiter monemus, nullo certo indicio sciri posse utrum verae Magnitudinum et Temporum quantitates, nostras earundem ideas aequent, superent, aut ab iisdem superentur. Facile tamen constabit eandem cum iis servari in ideis nostris rationem. Figurarum primas ideas excitant corpora; easdem tamen ipsa mens varie componere, magisque perficere et absolvere potest, quam ulibi in ipsis corporibus figurae reperiuntur. Haec duas quantitatum classes sine fine dividi posse docent Physici et Geometrae, eorumque ope, motus, inclinationes, rationes.

Verae quantitates incertae.

Tertium quantitatis genus prioribus penitus dispar in *numeris* reperitur. Quorum licet primae notiones a corporibus sensu perceptis plerumque excitentur, res tamen omnes, a corporibus prorsus diversae pariter numerari possunt. immo sine corporum Ideis numerorum Ideae perfectissimae esse possunt. Haud igitur numerorum Ideae, eorumve rationes ad magnitudines necessario referendae: quum res numero plures, saepe magnitudine inferiores sunt; et ratione numeri inter se comparari possint res omnis magnitudinis expertes: immo numerorum habitudines, quippe faciliores, ubi adhiberi possunt, commodissimae sunt aliarum rationum mensurae.

Numerus.

Praeter ipsas res numeratas nullus est extramentem numerus; neque ipsius ideae quicquam

DE CATEGORIIS.

praeter res numeratas respondet. Utilissima tamen est numerandi vis, ad res ipsas earumque rationes metiendas. Haec tria quantitatum genera, detractis corporibus, nihil per se efficere possunt: neque spatium aut tempus ulli mutationi obnoxia sunt. Tempus quidem et spatium actu infinita plerisque videntur; numerusque plane sine fine augeri potest: Nullus tamen intelligi potest numerus infinitus, quia ipsa numeratione multitudo definitur.

Aliae quantitates.

Sunt et aliae quantitatum in rebus disparibus notiones. Quae motibus aut viribus motricibus tribuitur Quantitas, ad spatia et tempora referri potest. Aliis tamen potentiis et Qualitatibus dispar prorsus quantitas adscribitur; ut mentis perspicaciae et ingenio, voluntatis motibus et impulsione, amori, odio, virtuti, vitio, gaudio, moerori, ipsisque qualitatibus sensilibus; quae tamen raro quantitativè annumerantur.

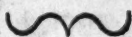
Qualitatum duo genera, Motus et Cogitatio.

III. QUALITATIS, quae etiam definitionem respuit, plura sunt genera sibi invicem disparia. Quae rebus verè insunt, hae praecipuae; *Virtus, Potentia, Habitus actuosi, Ingenia, et Propensio*. Quae omnes animorum praecipuè sunt Qualitates. Quod ad sensiles attinet, quae *patibiles* dicuntur; quae uno tantum sensu percipiuntur, sunt animi ipsius sensus, aut affectiones sive modificationes; quamvis iisdem res externae non raro indutae aut affectae videantur. Pluribus obviae sunt sensibus Figura, Motus, Quies, Situs. hic ad nonam categoriam pertinet. Qualitatum verarum

DE CATEGORIIS.

41

CAP. V.

rarum aut accidentium duo igitur sunt genera ; *Cogitationes et Propensiones* spiritibus propriae ;
et *Motus, Quies, et Figura* corporibus.

An autem *Quies* sit quid veri, praeter eam *Quies et Fi-*
nertiam, qua vi quadam vera, at forte aliena, *gura.*
aut aliunde primò derivata, statum suum aut mo-
tum conservant corpora, de eo docti quidam du-
bitant. *Figuram* item, volunt quidam, nudam
esse acervi denominationem, ex partium ad cer-
tas spatii partes relatione petitam ; neque muta-
tâ figurâ, aliter ipsas partes mutari. Per se
quidem figura nihil potest ; licet in certa quadam
molis corporeae cohaerentis dispositione, nulla
maneant impedimenta, quae gravitati aliisque
viribus impressis obstare possint, quae in aliis
molis cohaerentis figuris manerent. Unde cu-
neis impactis findentur ligna, quae materiâ ali-
ter figurata findi nequirent ; devolvit Sphaera
aut Cylindrus, ubi cubus immotus maneret.

Disceptatur item an ipsa *Gravitas, Elasticitas, Gravitas,*
Cohaesio et familia quaedam, sint corporum ip- *Cohaesio, &c.*
sorum vires, aut cum natura corporea necessario
connexae ; an contra, sint vires a natura prae-
stantiore, pro certa lege, continenter impressae,
aut saltem ab ipsa primo insitae. Hoc posterius
vero verosimilius, quod inter leges aut rationes in-
numeras quae pariter constitui posse videntur,
nam quandam aut alteram caeteris neutiquam
magis sua natura necessariam obtinere conspici-
amus. Solae igitur qualitates, quas constat ali-
quid veri substantiis suis adjicere, sunt cogita-
tiones.

PARS I.

*Qualitas sub-
jecto apta.*

tiones et motus: De caeteris inter Doctos non convenit.

De Qualitate omni vera, hoc certum est, unus rei qualitatem, alterius rei simul esse non posse; quamvis haec suam habeat qualitatem alteri finillimam. Quaeque moli corporeae conveniunt qualitates, eas ita per corporis partes dividi et diffundi, ut parti cuique sua insit qualitatis divinae portio. Si quæ igitur sint qualitates individuae, illae rei simplici et individuae inhaerent.

Relatio.

IV. INTER Scholasticos, de *Relationibus* plurimae contentiones. quae de iis utiliora videntur breviter exponemus.

Ubi res duas aut plures, non prorsus dispares, simul animo contemplamur, apparetque affectio quaevis utrique aut omnibus communis, idea nascitur *relativa*, earum inter se rationem aut habitudinem exhibens. In omni relatione tria aut quasi tria occurrunt, *Relatum* sive *Subiectum*, *Correlatum* sive *Terminus*, et *Fundamentum*: illa sunt res comparatae; hoc, ea affectio in qua comparantur, aut actio comparationi causam praebens. Sic inter magnitudines ejusdem generis cernuntur relationes, ratione ipsius *magnitudinis*; inter Tempora, ratione *diuturnitatis*; inter numeros, quoad *multitudinem*. Respectu aliarum quarumlibet affectionum aut qualitatum, comparari possunt inter se et corpora, et spiritus. Relationum nomina innumerabilia, prout relata sunt similia, dissimilia, aequalia, majora, minora, dupla, tripla, et sic deinceps, velociora,

tar-

ardiora, diuturniora, breviora, plura, pauciora, intensiora, remissiora, graviora, leviora, quibus addi possunt sexcenta similia. Relationes morales in relatorum actionibus, officiis, passionibus, injuriis, praecipue fundantur.

Praeter ipsa relata et causam comparandi, five fundamentum, quod nonnunquam ab ipsa relatorum natura aut essentia non est diversum, nihil reliqui est in rebus ipsis, quod ideae relativae respondere: aliter, cuique fere rei annexae essent res aliae innumerabiles. Nulla enim est materiae pars, quae ad alias quasque non aliquam gerat habitudinem: nullus spiritus qui aliis quibusque, aut similis aut dissimilis, aequalis aut inaequalis, non reperietur. Quum igitur ipsis rebus adscribitur relatio, respicitur semper, confuse saltem et obscure, idea in mente aliqua relativa, quae vel est, vel esse potest.

Relatio non est Res externa.

Haud tamen ideo fictae aut vanae sunt ideae relativae. Ex notis enim relatorum affectionibus, resultat non quaevis idea relativa, ast ea sola quae utriusque naturis aut affectionibus convenit. Atque ubi relatorum unum cognitum est, ejusque ad alterum habitudo, alterius etiam notitia parabitur. In omnibus enim disquisitionibus praecipue anquirimus, quaenam aliis rebus inserviant? quid proposito nostro exequendo conferet? quae quibus, ad utilitatem nostram aptiora, aut habiliora? In rationibus igitur et relationibus investigandis omnes occupantur scientiae.

Haud vanae Relationum Idea.

Nu-

DE CATEGORIIS.

Numerorum rationes caeteris omnibus clariores sunt et distinctiores. neque amplius quicquam in relationibus exquirendis optare potest quicquam, quam ut ad numerorum rationes reducantur. unde mirari subit, viros quosdam doctissimos statuisse, omnem fere rationum notitiam a magnitudinum rationibus petitam fuisse, atque ad easdem referendas; nullamque inter numeros esse habitudinem, nisi quatenus magnitudinum fibi invicem aequalium certas multitudines exhibent. Quum contra, numero pauciores res, magnitudine saepe ampliores sint: atque inter res omnis magnitudinis expertes obtinere possint numerorum relationes. Temporis quidem motusque mensuras a magnitudinibus potissimum petendas fatemur; harum tamen rationes per numeros ubi fieri potest facillime metiuntur: utramque autem mensuram respuunt fere, non solum qualitates sensibiles, quae secundariae dicuntur, verum omnes fere spirituum affectiones.

Omnis Relatio est mutua et reciproca, idemque in rebus ipsis fundamentum quum convertitur relatio, quamvis aliam longe aut contrariam sortiatur appellationem.

Actio et Passio,

V. RELATIONEM excipit *Actio* et *Passio*, quas inter manifesta est relatio; neque praeter ipsas res, quarum una agit, patitur altera, sunt duae res diversae. Supervenit enim unicum quiddam, actio scil. unde mutatur patientis status. Notionem *potentiae actionisque* simplicem, quantum potuimus, antea explicavimus.

Hoc

DE CATEGORIIS.

45

CAP. V.

Leges Naturae.

Hoc solum monendum superest ; quod et ante attigimus, de omni actione quae corporibus tribuitur ; Corpora ipsa quae agere dicuntur, vere etiam pati ; aut a vi alia tunc temporis agitari, aequae ac ista in quae impingunt. Quumque natura corporea neque legem proprie dictam intelligere, neque eidem sponte parere queat ; quae *Lege naturae* fieri dicuntur, ea omnia, viris quibusdam doctis verosimile videtur, rato quodam ordine, et constanti tenore, pro certis rebus oblati, a causa omnium prima, omnia vi sua continua sustentante, omnia permeante, effici ; cui nudam praebent occasionem materiae qualitates, motus, occursum et conflictus. neque cum quibusdam quae materiae tribuuntur actionibus ea inertia, quae materiae omni semper necessaria statuitur, cohaerere posse videtur. De his tamen nemini mortalium quicquam satis cognitum et compertum est.

VI. DE *Ubi*, *Quando*, et *Situ*, praecipua in *Reliquae Categoriae.* capite tertio attigimus. De *Habitu* non aliud monendum quam quod in hac categoria non locentur vires vel corporis vel animi. Ea enim solum includit quae per se sunt substantiae, aliis tamen rebus aptari aut circumjici solent.

ONTOLOGIAE FINIS.

M E T A.

METAPHYSICAE

PARS SECUNDA.

DE

MENTE HUMANA.

CAPUT I.

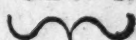
De Animi Viribus, et primo de Intellectu.

Pneumatologiae definitio.

I. **D**E SPIRITIBUS *scientia*, recentioribus dicitur PNEUMATICA; quae pars erat *Metaphysicae* apud antiquos, vel *Physicae*. Quia vero, solis rationis nostrae viribus, aliorum spirituum, praeter mentes humanas, et Deum Optimum Maximum, haud certam habeamus notitiam; de his praecipue erit in *Philosophia* agendum. Quumque, a rebus magis cognitis, ad obscuriora eruenda, ipsarum rerum non spectata dignitate, nobis sit progrediendum; a *mentis humanae* cognitione recte incipit *Pneumatica*.

Spiritus est substantia cogitans; aut quae cogitare potest.

SPIRITUS, ANIMA, MENS, notant eam naturam, qualiscumque sit, *quae cogitat, aut cogitare possit; quaeque suarum actionum est conscia*. Naturas istiusmodi esse quamplurimas, earumque varios ordines variis instructos viribus; plurimos mentibus

ibus humanis multo inferiores, quibuscum pau-
tum admodum habent commune, plurimos forte
etiam superiores, verosimile est. Quae omnia,
quamvis communi nomine spiritus aut animae
vocentur, sunt a se invicem toto fere genere, ut
dicunt, diversa. Prius autem de Animorum vi-
ribus quaedam explicanda, quam de ipsorum na-
tura quicquam statuendum. Hoc autem satis a-
pertum, animam humanam, a corpore crasso,
quod sensibus externis objicitur, esse distinctam;
quum nemo dixerit cogitationem, prudentiam,
artes, aut virtutes, in carne aut ossibus, in tubu-
is, crassisque humoribus esse sitas.

II. QUUM nondum sit exploratum, an ulla
menti insit vis, quae efficiat ut crescat aut vigeat
Corpus, atque ex ingestis nutriatur alimentis;
ἐνδυνάμειν et θρεπτικὴν animae vim, apud anti-
quos decantatam, non attingemus. Quae aliae sunt
Mentis potentiae, non incommode eas reduce-
re ad duas, INTELLIGENDI scilicet, et VOLEN-
di, Facultates; prout vel rerum cognitionem,
vel vitam beandam respiciunt.

Ad INTELLECTUM referuntur *Sensus*; illae,
scilicet, Animae potentiae, aut, illa constitutio,
unde ex certarum rerum impulsu, certas conti-
nuo recipiat ideas, easque pro suo arbitrio haud
mutabiles; sed quas constituissè videtur natura
quaedam superior, animae parens et fabricator:
qui ita animum conformavit, ut sensationes quas-
dam ad res referat externas, tanquam imagines,
earum naturas aut qualitates depingentes.

*Duplex Ani-
morum vis;
Intelligendi,
scil. et Volendi.*

De

*Sensationes,
earumque
Causae.*

De ANIMI VIRIBUS.

De Idearum causa et origine, in diversas abierunt sententias viri docti: quorum nullus quicquam affirmare potest, praeter hoc unicum, quod in mente, secundum certas leges usu et attentione cognitae, ex certo rerum occurfu, subnascantur Ideae; neque ad causam aliam a vi Divina, certo referri possunt. cui etiam, acceptum est referendum, quod sensationes quaedam externae, aliaeque Ideae, sint rebus externis similes.

*Sensatio alia
directa, et an-
tecedens; alia
reflexa, et sub-
sequens.*

III. SENSATIO alia est PRIMA et DIRECTA, ubi species quaedam menti primo repraesentatur; alia REFLEXA et SUBSEQUENS; ubi nova quaedam species, Menti in res prius perceptas conversae occurrit. De directa primo agendum.

*Sensatio ex-
terna.*

Quae ex motu quodam in corpore excitatae aut eidem impresso, oriuntur in mente SENSATIONES, dicuntur EXTERNAE. quae ad quinque classes vulgo reducuntur. Si autem pro perceptionum diversitate institueretur sensuum divisio, plures quam quinque recenserentur.

*Qualitates
sensiles; Se-
cundariae, vel
Primariae.*

QUALITATUM SENSILIVM haud leve est discrimen, quod quaedam unico tantum sensu attingantur; aliae vero pluribus. Prioris generis sunt colores, soni, saporès, odores, calor et frigus. posterioris generis sunt duratio, numerus, extensio, figura, motus et quies; quae pluribus percipi possunt sensibus: immo, horum quaedam interno etiam sensu percipiuntur. Prioris generis qualitates, proprie dicerentur SENSILES; Posterioris, potius affectiones sensationem comitantur.

Harum ideas, ut et relationum quas ad se invicem habent, duce natura, rerum externarum repraesentationes aestimamus : unde et *ideis intellectualibus* annumerantur ; quod in iis, rationis vires, summo cum fructu et voluptate exercentur.

Idearum sensilium quaedam sunt gratae, quaedam molestae, aliae mediae, sive indifferentes. quarundam specierum remissiores sunt gratae, intensiores molestae. Hae vero sensationes neque objecta externa, neque ipsos in corpore nostro motus excitatos depingunt, aut repraesentant : sine tamen colorum sensu, aut qualitate aliqua tactili, nos prorsus laterent omnia corpora, eorumque situs, figurae, motus et magnitudines. sunt autem reliquae sensationes propriè dictae, signa quaedam, aut notae earum rerum aut motuum, quae corpus nostrum laedere possunt aut juvare : quae laedunt ut declinemus, molesto sensu monemur ; grato vero excitamur, ad ea exquirenda quae juvare possunt.

Sunt vel gratae, vel molestae vel mediae.

Haud, equidem, sine mente reor, sine numine Divum.

Idearum sensationes comitantium, quaedam omnem omnino mentis perceptionem comitantur, aut comitari possunt. quales sunt *Durationis* et *Numeri* notiones ; quaevis enim mentis perceptio, et actio quaevis, cujus ipsa mens est conscia, *Durationis* partem secum trahit : Harum plures certa serie succedentes, menti etiam longius quoddam temporis spatium suggerunt. *Nume-*

Idae Sensationem omnem comitantes, Durationis & Numerus.

*Aliae, Visu,
et Tactu, sen-
siles.*

rari itidem possunt non solum res sensu externo perceptae; verum et quae sensu interno, aut reflectione, quam dicunt, percipiuntur.

Duobus sensibus, visu nempe et tactu, percipiuntur extensio, figura, motus et quies. Has corporum *affectiones primarias* non male vocant quidam scriptores: quia eas, natura duce, credamus rebus ipsis inesse quales cernuntur; doceantque Physici, ex harum aliqua pendere corporum vim omnem ideas sensiles excitandi. At sensiles qualitates dicunt *affectiones* aut *qualitates* tantum *secundarias*; quibus nihil est in rebus externis simile; licet habeant hae res, ex stabili naturae lege, vim quandam eas in nobis ideas excitandi; quam a qualitatibus suis primariis fortiuntur.

Haec prima qualitatum primariarum perceptio, sive mentis actio quaedam, sive passio, dicatur; non alia similitudinis, aut convenientiae inter eiusmodi Ideas et res ipsas, causa assignari possit videtur, quam ipse Deus, qui certa naturae lege hoc efficit, ut rerum notiones, quae objectis praesentibus excitantur, sint ipsis similes; aut saltem eorum habitudines, si non veras quantitates, depingant.

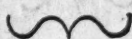
Primas idearum omnium formas aut primordia effecisse videtur ipse Deus, mente nostra interea nihil agente. Ideas tamen admissas variare potest mens, atque in eo vires suas strenue exercere. Ideas vel retinere potest vel dimittere; iis contemplandis se intendere, aut ad alia se convertere; Ideas concretas dividere po-

test

DE INTELLECTU.

51

CAP. II.

est *abstrahendo*, aut simplices conjungere et componere: Ideas certa ratione augere potest aut imminuere, inter se comparare, earumque habitudines cognoscere. In his omnibus, non minus quam in voluntatis motibus et appetitionibus, se verè aliquid agere, mens sibi conscia est.

Ex gratis sensibus, quae *voluptates* dicuntur, *Boni* prima notitia oritur; ex molestis, *Mali*. Quaeque illis parandis, aut his avertendis inferviunt *Utilia*; quaeque iis contraria, *Inutilia* aut *Noxia* dicuntur. Ubi se exeruerint sensus sublimiores. bonorum praestabiliorem, et malorum graviorum notiones invehunt. Ex his intelligitur quid sit vita beata aut misera; quae ad sensus quosdam naturales necessario referenda.

Species *gustu*, *odoratu* et *tactu* perceptae ad corporis partes quasdam proxime referuntur; indicantque ea quae corpori proxime prosint aut obfint, idque jam afficiunt. *visu* *audituque* rerum distantium aliquam notitiam acquirimus, et voluptates nonnunquam longe praestantiores: immo in ipsa rerum cognitione et sapientia paranda, eorum non levis est usus. Utiliter igitur omnes hi sensus a natura dati sunt, vel ad corpora tuenda, vel ad genus humanum conservandum, vel denique ad jucunde honesteque vivendum: quod de sensibus nobilioribus mox enarrandis magis est manifestum.

IV. ALTERA percipiendi vis est SENSUS quidam INTERNUS, aut CONSCIENTIA; *cujus ope* *Sensus interni, aut Conscientia.*

nota sunt ea omnia, quae in mente geruntur.
 Novit quisque sensationes suas, iudicia, ratiocinia, volitiones, desideria et consilia : neque haec mentem cui insunt latere possunt. Hac animi vi Se novit quisque, Si ique habet perceptionem : atque in se actionesque suas, animum convertere potest : unde et spirituum aequae plena potest esse notitia, ac corporum : intima latet utriusque natura, notae sunt affectiones.

*Cogitandi
 Modorum
 sunt Ideae
 abstractae, ut
 et aliae plures.*

Horum cogitandi modorum Ideas nos habere generales, et a qualitatibus singulas cogitationes discriminantibus abstractas, negari nequit. ubi-
 cunque epim similitudo inter res diversas cernitur, aut plures ad unam referuntur classem, aut communi insigniuntur vocabulo aut symbolo quovis, una complexae Ideae pars, caeteris omis-
 animo obversatur.

*Sensationes
 reflexae, aut
 subsequentes.*

V. RESTAT ut deinceps de SENSATIONIBUS SUBSEQUENTE et REFLEXA agamus, aut de
iis rerum speciebus, aut sensu, quae menti in re prius perceptas conversae occurrunt. quas ideo sensationes appellamus, quod certa naturae leges non pro nostro arbitrio, oriantur hae Ideae aut perceptiones. Harum plura sunt genera, breviter attingenda.

Quae sensu externo attinguntur, eique media videntur, eorum quaedam sensui cuidam reflexo grata sunt, quaedam ingrata : ubi mens

*His grata est
 Novitas,
 Amplitudo,
 Similitudo, et*

non solum ad sensationes suas externas, verum etiam ad ideas comitantes convertitur ; et specie quadam, a gratis sensationibus externis diversa,

com-

De INTELLECTU.

53

CAP. II.

*Sonorum Con-
centus qui-
dam.*

*Et omnis I-
mitatio;*

*Et, rerum
Cognitio;*

*Et, omnis
artificiosa so-
leria.*

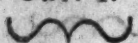
*Sensus com-
munis; et,
Affectuum
contagio.*

*Sensus Deco-
ri et Honesti.*

commovetur. Imprimis, rei fere cujusvis *Novitas* menti est grata, pro naturali quodam ad res cognoscendas impetu, aut scientiae cupiditate. Grata item est, rei cujusvis perceptae *Amplitudo*; grata est plurium rerum *Similitudo* quaedam, ubi etiam cernitur *Diversitas* et *Varietas*. *Sonorum* quorundam gratissimae sunt compositiones et concentus, ubi non solum ipsi spectantur soni, gratiores et acutiores; verum eorundem tempora; atque alia quaedam adjuncta, quae musicis sunt notissima. Grata est fere omnis *Imitatio*; sive in operibus artium, quae, κατ' ἑξοχὴν dicebantur, pingendi, fingendi et coelandi; sive in motu, et oratione rythmica. Laetissimus etiam sensus comitatur *rerum cognitionem*, et *scientiam*. Nec sine jucunditate observantur quaecunque in certos usus solerter et artificiose sunt fabricata; etiam eis qui nullam sibi ex his rebus utilitatem sperant.

Hisce *sensibus reflexis* annumerandus est ille, qui *communis* dicitur: qui ex alterius rebus prosperis, gaudium, ex adversis, tristitiam colligit, ubi non intervenerat simultas, odium, inimicitia, aut turpitudinis causâ detestatio. Mirâ etiam naturae nostrae fabricâ, plerique aliorum hominum affectus et passionēs, *contagio* quodam, similes etiam in nobis affectiones excitare solent.

Horum omnium sensuum reflexorum maxime insignis est ille *DECORI* et *HONESTI*; qui quasi de tribunali, iudicium in omnia quae agunt homines exercet; in omnes animi aut corporis voluptates,

luptates, in sententias, actiones, vota, consilia, affectus: decernens quid pulchrum, quid deceat, quid honestum, quis in quoque sit modus. Huic sensui omnes fere quae cum bellis nobis communes sunt voluptates, viles videntur et erubescendae: quae vero agendi consilia ingenium produnt sublimius; quae animi rationisque vires fapiunt; quae benignam monstrant Indolem; praecipue vero quae stabilem ostendunt et constantem voluntatem benefaciendi, et bene de aliis promerendi, omnium movent animos ipsa eorum honestate; eique cui insunt, cum eorum revocat memoriam, gloriosa sunt et laetissima.

Haec vis innata, gratuita, et proxima.

Menti innatam esse hanc vim, neque propter ullam suam utilitatem aut voluptatem, suas aliorumve actiones comprobari, ex eo constat, quod quisque ideo honestiora censeat sua erga alios officia, quo majori cum periculo suo, aut damno fuerant conjuncta; quoque minus ad utilitatem, honorem, aut nominis sui celebritatem, fuerant destinata: quodque aliorum actiones honestas, de quibus legimus aut audivimus, in seculis licet prioribus, pariter ac praesentes laudamus: immo, virtutem, fidem, patriae suae caritatem, nobis damnosam, vel in hoste comprobemus. In his autem officiis, ubi quisquam erga alios aliquid amice, fideliter, fortiter gesserat, comprobandis, nos neque honorem, voluptatem, utilitatem, aut praemia nobis obventura sperare possumus. Quid? quod illi ipsi, qui vix praemia post mortem sperabant, dulce tamen aliquan-

De INTELLECTU.

33

PARS II.

do et decorum putabant pro patria mori; eorumque mortem censent et hostes laudandam.

Huic affinis est ille sensus LAUDIS et HONORIS: cum perspicit quisquam consilia sua et actiones, aliorum sententiis comprobari; cui contrarius est molestissimus VITUPERII SENSUS: si cujus actiones et consilia, aliorum suffragiis damnentur. Hisce in utramque partem commovetur etiam illi, qui nullam aliam ex aliorum comprobatione sperant utilitatem, neque ab aliorum censura, incommodum. Immo, de fama superstitie solliciti sunt homines jamjam morituri, non minus quam qui vitam sperant diuturnam.

Quum autem sensuum horum ope, eorum quae nobis occurrunt quaedam venusta, decora, gloriosa, veneranda videantur; alia vilia et despicienda; sensum alium reflexum cernere licet, eorum quae RIDICULA sunt, aut risum movere idonea: quum scilicet, eadem res contrarios simul excitat sensus. Ubi de hominum agitur consiliis et actionibus, quia in ipso hominis nomine inest aliqua dignitas, ex prudentiae solertiaeque quadam opinione; risum movent peccata turpia, quae cum gravi dolore, aut interitu non sunt conjuncta. Quae cum dolore graviore aut interitu conjunguntur, magis commiserationem excitant. Aliarum rerum illae risum movent, quae simul speciem quandam praeclaram exhibent, una cum specie opposita, vili scilicet, humili et despicienda. Neque exiguum praebet hic

Sensus Ridiculi.

*Memoria; et
ratiocinandi
vis, et ima-
ginatio.*

De INTELLECTU.

hic sensus usum, sive ad sermonis voluptatem aug-
gendam, sive ad mores hominum emendandos.

VI. Ex hisce percipiendi viribus, acquirit si-
bi mens omnem, in qua versatur judicandi et
ratiocinandi Facultas, Idearum suppellectilem;
quae MEMORIAE ope conservatur. Ea enim
menti inest vis, ut sensationis cujusvis praeteritae
debiliorem imaginem, aut notionem revocare pos-
sit; quod et de omni mentis actione, judicio,
voluntate, et motu verum est. Haec facultas,
ubi de corporum Ideis agitur, *Imaginatio* appel-
latur. Similis etiam in aliis omnibus Ideis ver-
satur vis, quae easdem varie mutare potest. Nul-
la tamen est imaginatio aut notio cujus primor-
dia simpliciora, aliquo sensu externo vel interno,
mens non prius hauserat. hujusmodi autem noti-
ones ita condere et seponere valet mens, ut lon-
go saepe post tempore easdem revocare possit.

Quamvis autem a corpore aliquatenus in hoc
animae statu pendeat et memoria et imaginatio,
ipsi tamen animo vis utraque inesse videtur; quia
ideas olim receptas, eas etiam quae cum corpo-
re aut sensu externo nihil commune habent,
sponte saepe revocat. Phantasiam quidem, spon-
te sua, imagines etiam invocatae, mira quadam
ratione transcurrunt; sive quia cum prioribus
quibusdam mirum in modum connectantur, de
quo mox dicendum; sive ob aliam causam laten-
tem. Quae enim de *spiritibus* nescio quibus ani-
malibus, per cerebri meatus intertextos et aper-

tos facilius transeuntibus, tradunt Cartesiani, nimiam sapiunt fingendi licentiam.

De sensu externo et imaginatione monendum, ne iis nimis assueti, ea quae utrumque fugiunt parum vera aut solida judicemus: quum contra, quae verissima sunt, maximumque afferunt ad vitam vel beatam vel miseram momentum, his facultatibus neutiquam subjiuntur.

Neque silentio praetereunda est altera animi dispositio, haud exigui in vita momenti, ad eas quae simul animum commoverant Ideas, ita in posterum conjungendas, ut quicquid unam postea suggesserit, alias etiam conjunctas secum trahat. Huic dispositioni, facilis sermonis usus, immo omnis fere rerum praeteritarum memoria, accepta sunt referenda.

Idearum conjunctiones naturales.

VII. SENSUUM ope et RATIOCINII, variae bonorum et malorum species menti suppetantur. Quae, sensui cuiusvis per se sunt grata, BONA dicuntur; quae molestum excitant sensum, sunt MALA; quaeque in suo genere ultima, et propter se expetenda aut fugienda. Quae autem interveniunt Ratiocinia, non praecipue in ipsis bonis aut malis ultimis versantur: sed in MEDIIS, sive Subsidiis, quibus utimur in bonis ultimis consequendis, aut malis depellendis. In finibus autem ultimis inter se comparandis, cum boni cujusvis ad vitam beatam momentum, pendeat simul ab ipsius gratiae sensationis dignitate, sive jucunditatis intentione, et duratione; locus erit facili cuidam ratio- cinio, aut potius recordationi; ut inter diversarum sensa-

Bonum omne, sensu quodam, dignoscitur a malo: utilia, ratione etiam cernuntur.

*Voluptates, aliae
cessantium
sunt passiones;
aliae, actiones
comitantur.*

*Lactiores
sunt quae ac-
tiones comi-
tantur.*

*Habitus, Qua-
litas potenti-
am innatam
perficiens.*

sensationum dignitates aut gradus comparatio in-
stituatur. De duratione autem bonorum, rerum
usu et experientia, iudicandi facultatem com-
paramus. similia fere de malis dijudicandis, sunt
tenenda.

Sensationum gratarum et molestarum aliae
Passionem, aliae Actionem hominis comitantur;
ipsa licet sensatio, utrobique passio dici possit.
Quamvis vero beatitudo omnis in aliqua sensati-
one sit sita; recte tamen dicitur, Beatitudinem
omnis naturae quae ad agendum est nata, in ac-
tione sitam esse; quum longe praestantiores sint
illae voluptates, longe digniores stabilioresque,
quae certas comitantur hominum actiones, quam
quae ex ulla passione, aut corporum impulsione
oriri possint. Sensationes enim aliae alias, in-
immensum superant. neque omnes Naturae
quae vere beatae, pariter etiam sunt beatae.
Quae enim paucis, sensibus, aut leviores admit-
tentibus voluptates, sunt praeditae, beatitudi-
nem, quantam capere possunt maximam, ex iis
haurient rebus, quae naturam praestantio-
rem, nobiliori sensu a natura subornatam, ne-
utiquam explebunt ad vitam beatam,

VIII. ALIA denique est, et in animo, et in
corpore, mira dispositio; quod ex crebra actione
oriatur in posterum agendi facilitas; quae *Habi-
tus* dicitur: unde mirum in modum vires insitae
promoveri possunt: neque in sola *memoria* habi-
tuum omnis vis sita esse videtur. In sensationibus
saepius reiteratis, sensim imminuitur voluptas aut

*Ideae relati-
vae; ubi, in
pluribus re-
bus, est aliqua
communis af-
fectio.*

*Judicia, alia
Abstracta;
alia Absolu-
ta.*

*Quo modo pe-
nes nos sunt
nostra judicia.*

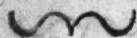
olor: augetur tamen rerum jucundarum, si quan-
to defint, moleſtum deſiderium, ex eo quod cre-
rior fuerat antea earum uſus.

IX. QUUM mens inter ſe comparat Ideas, ſen-
a quovis interno vel externo receptas, ſubnaſci-
ur Idea nova, quae dicitur RELATIVA; ratio-
em, aut, habitudinem, inter res comparatas,
epraeſentans, niſi ſint prorſus diſparatae. Si qui-
em in rebus comparatis, nihil ſit utrique com-
mune; aut nulla ſimilis in utraque qualitas aut
affectio; nulla intercedet ratio aut relatio.

JUDICIUM, quod ſecunda Intellectus opera-
io dicitur, vix ab omni perceptione diſtingui po-
teſt. ABSOLUTUM enim JUDICIUM dici poteſt,
ei in certo tempore exiſtentis perceptio complexa:
quae vel ſenſuum ope proxime excitatur, vel, in-
erveniente ratiocinio; cum cernitur Rei, de qua
eſt judicium, connexio cum iis quae ſenſus mon-
ſtrat exiſtere. JUDICIA autem ABSTRACTA ſunt
relationum, quae inter res obſervatas intercedunt,
perceptiones: aut, ſi quis putet judicia potius eſ-
ſe mentis actiones diverſas, ex his vero percepti-
onibus ortas; judicandi actus ſimplici quadam I-
deâ repraeſentatur, quae deſiniri nequit.

Neque multum in altera quaefſtione moramur:
ſcilicet, Judicium ſit potius mentis paſſio,
quam actio. In ſtudiis cognitionis, in animad-
verſione acriore, in ideis inter ſe comparandis,
mens agere videtur: ut etiam in appetitionibus,
et agendi propoſitis. Hoc convenit fere inter om-
nes; nos non ideo judicare, rem hoc aut illo modo

ſe

se habere, quia volumus ita judicare. Non alia igitur ratione, nostra sunt penes nos judicia, aut voluntatis imperium sequuntur, quam quod penes nos sit, animi aciem in hanc aut illam partem convertere, atque utramvis sedulo examinare. Cumque argumentis certis animum serio advertit vir sanus, eaque intelligit; assensum cohibere nequit, aut si argumenta tantum sint probabilia quae intelligit; eam partem quam confirmant, esse probabilem aut vero similem, etiam invitatus percipiet. major igitur circa apprehensiones, quas varie mutare possumus, est libertas, quam circa judicia. Quum tamen restet haec praesumptio aut suspicio; contra rationes pleraeque quae tantum probabiles sunt, quod aliae in contrariam partem existere possint vero similiores, penes nos est, plenum mentis assensum, huic parti licet verosimiliori denegare, atque ab agendo abstinere; donec illae etiam, quae in contrariam partem invitant rationes examinentur. Veri similitudinis autem gradus sunt innumeri; quidam ad plenam certitudinem proxime accedentes qui fidem omnino firmam, et plenam facere videntur.

C A P. II.

De VOLUNTATE.

I. **UT** PRIMUM menti objicitur Boni aut Mali species, exierit se altera animae Facultas, ab omni sensu diversa, quae VOLUNTAS dicitur, omnes sensationes gratas appetens, atque omnes actiones, eventus, aut res externas, quae huic excitandis videntur inservire; atque, omnia contraria fugiens et depellens. Innata enim cuique est beatitudinis appetitio constans, quae oblata occasione, nunquam non se ostendit, in iis quae ad vitam beatam facere videntur appetendis, et contrariis aspernandis. neque tamen innata est summi boni, aut bonorum omnium accumulationis notio, ad quam omnia consilia referantur. Hoc jure dixeris ita mentem esse conformatam, dum placido motu fertur et provido, ut bonum quodvis per se appetat, et malum fugiat: Quumque plura occurrunt, quae simul adipisci nequeat, ad ea se convertat quae majora et praestantiora videntur. Idem etiam de malis depellendis dicendum. Unde saepe voluptates omitterendae, quibus citra majorum et diuturniorum jacturam frui non datur; aut quas graviores insequuntur dolores. Dolores itidem nonnunquam perferendi; si aliter majores voluptates adipisci, aut dolores graviores avertere nequeamus.

F

Quem-

*Appetendi
vis duplex.*

*Appetitus
Sensitivus.*

*Appetitus ra-
tionalis.*

De VOLUNTATE.

Quemadmodum autem inter operationes Intellectus recensentur, non solum sensationes *corpore perceptae*, nobis, cum brutis animalibus communes; verum etiam percipiendi vires nobiliores, hominibus propriae; quae bonorum praestantiorum notitiam continent; sic APPETITUS homini est duplex: altero cum brutis animalibus communi, qui SENSITIVUS dicitur, caeco quodam impetu fertur in voluptatem; atque perturbato admodum animi motu impellitur, ad bona quaedam sensilia adipiscenda, et mala declinanda: altero, tranquillo, et rationem in consilium advocante, consecratur ea, quae pensitatis omnibus adjunctis, praestantiora judicantur, et nobiliori sensu percipiuntur: qui RATIONALIS dicitur; aut, κατ' ἐξοχήν, VOLUNTAS. hic vero appetitus primo est explicandus; qui cum omni natura ratione praedita nobis est communis.

II. Ex boni aut mali specie objecta, cumque omnibus adjunctis pensitata, sponte sua existit haec appetitio, aut aversatio; sine praevio voluntatis decreto aut imperio. Appetitionem et aversationem proxime excipit plerumque deliberatio quaedam, de omnibus rei expetitae consequendae, aut rei quam aversamur depellendae, rationibus et subsidiis. Post explorata haec subsidia et rationes; sequitur *propositum* aut *consilium* ea agendi, quae ad finem consequendum videntur aptissima. Primam appetitionem aut aversationem, appellant scholastici VELLEITATEM SIMPLICEM: agendi autem propositum,

post-

De VOLUNTATE.

63

CAP. II.

postquam omnia quae actionem antecedunt, committantur, aut infecutura videntur, pro Agentis solertia et diligentia sunt pensitata; dicunt VOLITIONEM EFFICACEM.

Quemadmodum autem bonum quodvis, per se spectatum, naturâ expetimus; et malum quodvis fugimus; sic ubi bona cum malis commista sunt, inclinât voluntas ad ea quae plura videntur et praestantiora; unde et quaedam est deliberatio de finibus ipsis; aut rebus quae per se bonae aut malae videntur: quaeque FINES dicuntur OBJECTIVI: licet de FINE ultimo, quam vocant, FORMALI, sive de ipsa felicitate, et miseriae depulsione, nulla sit deliberatio.

Qua ratione res mixtae appetuntur.

Atque licet bona vulgaria non eam plerumque habent vim, ut appetitionem efficacem necessario moveant, cum graviora mala cum iis conjuncta non raro prospicere licuerit: bonum tamen absolutum, aut infinitum, quodque nullum malum praeponderans comitetur, ubicunque clare conspicitur, appetitionem necessario movebit, et volitionem efficacem excitabit. Solis igitur cordatis aut sapientibus unicus proponitur finis ultimus, ad quem omnia agendi consilia referuntur. Caeteri magis ex tempore vivunt, res varias sequentes quae boni specie quavis commendantur, et contraria fugientes: nisi quid conjunctum videant, quod animum ad partem diversam magis impellere valeat. Omnis, autem, sive de ultimo fine, sive de mediis, delibe-

F. 2.

ratio,

*In quo sita sit
Libertas.*

*ratio, ad sensum quandam proximum grati et mo-
lesti, tandem referenda est.*

III. QUUM vero mentis sententia, post deli-
berationem finitam, non a voluntate pendeat ;
ast necessario sequatur ea veri indicia, quae men-
ti proponuntur ; neque velleitatem simplicem,
sive primam appetitionem aut averfationem, ex-
citet praeivium quodvis voluntatis imperium ; in
his nulla est LIBERTAS ; sive ea notet *potentiam
agendi quae volumus, et omittendi quae nolui-
mus* : sive, *mentis vim quandam indifferentem,
qua se huc aut illuc flectere, hoc vel illud pari-
ter velle possit.* LIBERTAS igitur si sit facultas,
*quae positis omnibus ad agendum requisitis, agere
possit vel non agere, hoc agere vel contrarium ;*
locum tantum habebit in ipso agendi proposito,
aut volitione efficaci ; prout eam praevio volun-
tatis decreto excitare possumus, aut cohibere ;
quae quidem potentia, si boni aut mali species
objectas vel non respiciat, vel easdem non se-
quatur, inutilis videretur et morosa. Si cui igi-
tur absurdum videatur, mentem nostram istius-
modi vi, quae iudicia nostra neutiquam certo
sequatur, esse praeditam ; illi ita definienda erit
mentis Libertas, ut tantum sonet, *potentiam
agendi quae volumus, et abstinendi, ubi nolumus* :
utcumque demum mens ad volendum aut nolen-
dum impulsu fuerat.

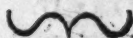
Stoicis placuisse videtur, sua cujusque indole,
vel naturali, vel adventitia, una cum boni aut
mali specie objecta, voluntatem impelli flectique,

neque

De VOLUNTATE.

65

CAP. II.

neque aliter fieri posse. credunt enim, ipsis animis leges quasdam naturales esse positas, aut eam esse ipsorum naturam, ut iis quas diximus causis necessario flectantur. Plurimis enim rebus eam tribuunt vim, ut per se, sine ulla rationatione, animam impellant, certosque excitent affectus. non solum enim res cuique utiles aut jucundae, desideria movent; verum sanguinis conjunctiones, beneficia accepta, virtutum in aliorum moribus significatio, aliaque ejusdemmodi, per se caritatem et favorem excitent; ut immerentium miseria, misericordiam; injuriae, iram, ultionisque appetitionem: Naturalem autem cujusque indolem, certa etiam lege, variè a vario rerum occurso mutari; ex consuetudine, habitibus, ipsiusque corporis temperie. Data tamen indole, species objectae animum ita necessario flectunt, ut positis his omnibus adjunctis, aliter velle nequeat; quamvis aliter agere posset, si modo aliter vellet.

Hanc autem naturae nostrae rationem cum actionum honestate aut vitiositate, optime cohaerere contendunt; quippe quas in ipsis animi affectionibus praecipue fitas esse volunt; quarum aliae, pro animae nostrae conformatione, per se, suaeque naturae, honestae et laudabiles, aliae turpes et detestandae sint, utcumque in nobis excitatae fuerant. Neque hinc legibus, minis, cohortationibus, vim ullam auferri, contendunt; quum eorum vis omnis ex eo oriatur quod boni aut mali speciem aliquam novam objiciant. At

que quamvis iram omnem inutilem, et summo rerum rectore, viroque etiam sapiente indignam ostendat haec ratio ; non tamen poenarum comminationes, aut irrogationes inutiles aut injustas efficiet ; si modo absque iisdem nec mala graviora saepe averti ; neque homines, aliaeque naturae ratione praeditae, parum in virtute stabiles, alia ratione aequè commoda, a vitiis coerceri possint.

Peripatetici, aliique viri docti et pii, quibus haec duriora, neque satis cum iustitia divina cohaerentia videntur, aliam ineunt rationem : statuantes animos, quamvis aliquam boni speciem semper sequantur, inter duplicem tamen speciem, hinc, *recti honestique*, illinc, *jucundi aut utilis*, ad hanc vel illam partem se ultro flectere posse. Huic quaestioni vexatissimae, quae doctorum et piorum ingenia semper torserat, atque de qua utrinque ad sensum cujusque internum provocatur, diutius non immoramur.

Quale sit hominis imperium in appetitum.

Qualiscunque verò sit hominum libertas, si modo idonea ipsis proponantur bonorum praestantiorum indicia ; quicumque ea quae appetitum stimulare solent, sedulo examinaverit, atque animi nervos huic rei intenderit, illius omnes appetitiones et desideria, pro ipsorum bonorum ratione, acriora erunt, aut remissiora. poterit igitur quisque, qui hoc serio egerit, appetitiones suas quae praestantiora consecretantur bona, et graviora omnia mala depellunt, ita validas efficere, ut debiliores rerum viliorum cupiditates, et

levi-

De VOLUNTATE.

67

CAP. II.

leviorum malorum fugam, facile possit ubi opus est reprimere; atque, omnia vivendi consilia ita instituere, ut bona omnia nobiliora consequatur, neglectis humilioribus quibuscunque, quae cum iis consistere nequeant.

Praeter appetitionem et fugam, quae ab omni sensatione sunt diversae, proximeque et per se ad agendum incitant, Voluntati adscribunt vulgo GAUDIUM et MOEROREM: quae potius sunt *sensationes reflexae et secundariae*; diversae quidem ab iis, quas res praesentes proxime excitant, quasque vel antecedere possunt, vel sequi. Oritur enim gaudium, ex rei expetitae adeptione sperata, aut mali nunc prementis sperata depulsione; moeror vero, ex mali futuri metu, aut expectata boni jactura.

Gaudia et Moerores.

IV. Ab appetitione autem aut fuga tranquilla, quae circa bonum aut malum, nostrum vel alienum, occupantur, atque species boni et mali, ab intellectu praemonstratas sequuntur, diversi longè, sunt motus animi perturbati, qui *Voluntatis PASSIONES*, et in *appetitu sensitivo* contineri dicuntur. Ubi caeco quodam, aut naturali impetu, ad quaedam agenda impellimur, aut cupienda; etiam ubi ratio nullas boni aut mali species monstraverat; neque ea, ad felicitatem nostram, aut eorum qui nobis sunt cari, necessaria esse aut utilia docuerat. Motus hosce voluntatis comitatur confusa quaedam et valida animi perturbatio, rationis usum impediens. Hae saepe animum agitant ubi nullo movetur affectu puro, aut agendi

Appetitus sensitivus, et Passiones.

gendi consilio tranquillo: saepe affectus puri sine motibus hisce perturbatis reperiuntur; saepe simul animum in contrarias partes distrahunt, aliudque cupido, mens aliud suadet: nunc passionnes hasce reprimunt tranquilla agendi consilia: nunc ab iisdem vincuntur: qui status est eorum qui nondum continentiam, aut imperium in animi partes humiliores consecuti sunt.

Motuum turbidorum, ad instar placidorum; quatuor sunt genera: cupiditates, metus, laetitiae, et aegritudines; et plures cujusque partes, quarum aliae aliis saepe adjungi et cum iis complicari solent: quae plenius explicare longum foret.

Non omnes
Bonum spectant
sensibile.

Non autem omnes hi motus perturbati corporis tantum voluptatem aut dolorem spectant. Similes omnino sunt perturbationes, caecique animi impetus, apud incautos et incontinentes, erga bona et mala prorsus diversa. Ad appetitum vero sensitivum referuntur, ideo quod sensum molestum admodum aut turbidum secum ferant, sanguinem, et totum saepe corpus agitant. In hac classe recensentur, non solum illae appetitiones quae pastum, aut procreandi voluptatem consecretantur; verum et ambitio, iracundia, commiseratio, invidia, *στοργή*, gratia, et odium, et ejusmodi alia.

Causa vitiorum.

Motibus his perturbatis praecipue imputandum, quod res variae haud quaquam pro ipsarum dignitate aut usu, animum moveant et flectant. Quemadmodum enim ignati nulla Cupido,

fic.

De VOLUNTATE.

69

CAP. II.

fic ea quae parum perspicimus, quaeque raro animo revolvimus, debilem habent ictum: quaeque distantia sunt, ut oculo, ita animo, exigua et levia videntur, nisi crebrâ altâque meditatione propius admoveantur. Perturbationes etiam quaedam, totum animum ita replent, ut nihil ratione aut consilio assequi valeamus. Unde fit ut res terrenae, breves, viles caducaeque, toties homines a praeclaris, coelestibus, et aeternis confectandis demoveant.

V. Neque negligendum est insigne illud discrimen inter motus voluntatis nostrae, sive tranquillos, sive perturbatos, quod in quibusdam nostram tantum ultimo sequamur voluptatem, aut utilitatem, aut nobis mala depellamus: in aliis vero aliorum spectemus felicitatem efficiendam aut conservandam; aut miseriam ab iisdem depellendam. Ubi enim nulla commovemur invidia, aut ira; aut nulla inter alienam felicitatem et nostram, cernitur repugnantia; naturae cuiusvis sentienti beatitudinem appetemus: laeta illi omnia et felicia comprecaremur; atque ab eo dolores omnes et molestias amovere studeremus.

Tranquillo *philantias* affectui respondet haec latissime patens benevolentia, quae sine discrimine, omnium felicitatem spectat et appetit. Tranquillis enim affectibus plurimis, patriae, amicorum, cognatorum, et virorum quorumvis bonorum prosperitatem appetimus: quemadmodum et nobis ipsis, tranquillo voluntatis motu, varia quae ratio monstrat bona confectamur.

Animi motus, vel, suam spectant utilitatem, vel, alienam.

Sive perturbati sive tranquilli.

Ab

De VOLUNTATE.

Ab utrisque verò diversos habemus voluntatis motus perturbatos, sive PASSIONES; quarum, quaedam nostram sequuntur voluptatem aliquam aut utilitatem, quaedam, alienam. Beneficia accepta, naturâ excipit grati animi sensus, motusque vehementior benevolentiae erga benefactorem: officia quae spectamus erga quosvis, honesta et praeclara, et virtutes quaevis insignes, animos nostros commovent et plane incendunt, affectu saepe perturbato, studioque ardentiore, viros hisce virtutibus ornatos ad altiores dignitates provehendi. Eximia est in sobolem *στοργή*, molestis sensationibus comitata: caeco quodam naturae impetu, ad procreandum feruntur omnia animalia: Ira autem brevis ille furor, atque indignatio, naturâ excipit injurias, sive nobis, sive aliis immerentibus illatas.

*Est quaedam
Bonitas vere
gratuita.*

Hos autem animi nostri affectus benignos, sive tranquillos, sive perturbatos, neque praevis voluptatis imperio excitari; neque nostram aliquam utilitatem aut voluptatem ultimo spectare, inveniet quisquis in animum suum descenderit, et agendi consilia sua, et affectus exploraverit: praecipue, qui clarorum virorum proposita et facta perspexerit, morientium sanctissima officia, et mortes pro amicis, pro patria voluntarias. Immo, leviorum hominum interitus observemus, commendationes liberorum et amicorum, memoriam et caritatem amicitiae, summorum officiorum in extremo spiritu conservationem! indicant haec, innatam esse hominibus probi-

De VOLUNTATE.

71
CAP. I.

Instinctus naturales.

itatem et bonitatem gratuitam, non invitam voluptatibus, nec praemiorum mercedibus evocantur.

Sunt etiam mentis propensiones quaedam naturales, aut instinctus, ad quaedam agenda, sequenda, fugienda, nulla praeunte ratiocinatione, nullo de eorum momento ad nostram aut aliorum utilitatem iudicio. In Brutis animalibus haec magis manifesta; iisdem vero simillima hominum mentibus, benigno Dei consilio, et in suam usque et omnium communem utilitatem inferuntur, ut indicent quanam naturae apta, quanam per se expetenda; utque suam quisque naturam vivendum duce utatur. Ne enim iterum loquimur de proborum comprobatione et laudatione, aut beneficiorum crebra commemoratione, et afflictorum commiseratione molesta; quodque ad miserabilia visenda praeconi sumus, etiam ubi nullis officiis praestandis est locus. Quamquam aut aliorum utilitatem respiciunt, super defunctos lamentationes, mortuis tributis honoribus moestissimi, morientium sobolis superstitis post obitum suum nasciturae, desideria, orbitalis fuga, deformitatis in corpore, aut depravationis, eodem manente usu, summa averlatio? Quorsum, quod pueri, res sibi inutiles videndi audiendique cupiditate ducantur, quod nunquam quiescere possint? Quid spectant calamitatum, quibus nullum afferri potest levamen, diuturnae deplorationes; eorumque, qui nihil horum humanarum ad mortuos pertinere arbitran-

Molesti sensus vel antecedunt motus voluntatis; vel subsequuntur.

Imperium animi in motus perturbatos;

DE VOLUNTATE.

bitrantur, de fama superflite sibi suisque parandis sollicitudines?

VI. QUASDAM animi *passiones* natura praecedat sensus molestus, alias autem comitatur, aut insequitur. praecedat eas, quas proprius appetitus sensitivo adscribunt scholastici; quae corporis nutrimentum respiciunt, et generis conservationem. Caeteras *passiones* aut appetitiones, molesti quidam comitantur aut sequuntur sensus, cum desunt ea quibus expleri possint. Horum sensuum plura sunt genera, a se invicem non parum diversa.

Quum vero praecipuam suam vim sortiantur humiliores omnes cupiditates, ex incauta quadam *Idearum complicatione*; unde in certis rebus, sine ulla naturali causa, miras imaginamur virtutes; aut ingens aliquod ad vitam beatam momentum; ex eo quod apud incautos, quibuscumque versamur, ambitiosos, luxuriosos, et flagitiosos (qui pravis habitibus atque longo usu, naturalem rerum sensum depravaverint, aut fere exstiterint,) haec maximi aestimentur: ut justum consequamur in hasce cupiditates imperium, et veram animi libertatem; plurimum profuerit, temere complicatas hasce notiones evolvere et discipere; resque omnes, quae appetitum stimulare solent, furtivis his coloribus nudatas, sedulo perspicere; ut quid veri boni, quid mali in quaque reperiatur, cognitum habeamus et exploratum; nec ultra mensuram veri boni aut mali assurgat earum appetitio aut fuga.

De VOLUNTATE.

73

CAP. II.

VII. QUANDOQUIDEM vero non ea erat apud homines rationis vis aut solertia, quae perspicere possit corporum suorum fabricam; et cer-
nere ea quae laederent, aut juvarent, aut ipsis idonea quae essent nutrimenta: sensu idcirco molesto, indigentiae aut inediae fuimus monendi; resque utiles a noxiis, sensu, non ratione, secer-
nendae; et saepe caeco naturae impetu, ad ea quae nobis aut generi humano essent salutaria, fuimus stimulandi. Hisce autem solis, ne bellu-
arum more inhiaremus, stimulis istiusmodi vali-
dis, instigati; aliis etiam appetitionibus pluri-
mis, earum rerum quas ratio monstraret utiles, similes molestorum sensuum stimuli adjunguntur; quibus animus contra humiliorum voluptatum il-
lecebras magis confirmaretur.

*Passiones non
inutiles.*

G

C A P.

CAPUT III.

An Spiritus sit res a corpore diversa.

I. CELEBRIS est Quaestio, *an res cogitans sit ab omni corpore diversa* : an contra, possit ipsa materia, res nempe extensa, solida, mobilis, ex partibus diversis conflata, intelligere, velle, eaque omnia in se continere, quae nos spirituum affectiones communiter appellamus.

An sit substantia ab omni corpore diversa.

In posteriorem hanc sententiam iverunt non pauci ex veteribus, philosophi haud mali; putantes, subtilia quaedam corpora, Aera, scilicet, Ignem aut Aethera, esse eam ipsam Rem quae cogitat; licet crassiora omnia corpora, nullam rationis vim aut sensum habere possint.

Cartesianorum argutias de ipsa animae natura, quam in *actuali cogitatione*, eaque *generali*, sitam volunt, prudens praeterco; quia substantiarum omnium naturae intimae nos lateant; cogitatioque omnis, animae actio, passio, aut affectio plane videatur. Neque alia cogitatio generalis intelligi potest, praeter generalem cogitandi ideam: neque quicquam affirmamus, utrum anima semper cogitet, an non semper.

Imperfecta monstraverum notitia.

In ardua hac quaestione profuerit meminisse, obtusam esse mentis nostrae aciem; quae intimas rerum naturas cernere non possit; atque adeo de iis, ex affectionibus sensu aut usu cognitis, verosimiles tantum deducimus conjecturas.

quod

quodque ad gravissima quaedam in Philosophia dogmata amplectenda, non argumentis aut rationibus, ex rerum perspecta natura petitis, sed potius sensu quodam interno, usu, atque naturae impulsu quodam aut instinctu ducamur. Qui horum memor, ad propositam quaestionem dijudicandam accesserit, idoneas reperiet causas, cur credat, REM COGITANTEM *esse ab omni corpore diversam.*

II. PRIMO, enim, perspiciet cogitationes qualescunque esse iis affectionibus omnino dispares, *Magna utriusque rei affectionum disparitas.* quas rebus corporeis inesse convenit inter omnes; ita ut neque ex his, neque ex ulla harum compositione oriri possint. Ex plurium corpusculorum motu aut conflictu, non quicquam praeter motum in diversas plagas, aut corporum detrimenta et divisiones, oriri posse videtur: ex corpusculorum figuris quibuscunque, nihil praeter figuram aliquam, in ipsis, aut in aggregata quadam ex ipsis mole, vere potest subnasci; nihil quod cum sensu, intellectu, voluntate, quicquam habeat commune.

III. QUID? quod omne corpus, si ulli hominum ratiocinio fidendum est, sit rerum vere diversarum, quae in diversis sunt locis, utcunque forte vicinis, aggregatum; quod vi quadam idonea, facile possit dissipari. neque ea unica quae in una corporis parte inest affectio, possit etiam inesse alteri parti; quamvis ea similem habeat affectionem. Unius partis figura, aut motus, alterius partis non est figura, aut motus;

licet haec altera habeat affectiones illis omnino similes. Quaecunque vero habet mens affectiones quarum est conscia, (quas habet innumeras, sensationes scilicet, ideas, judicia, ratiocinia, volitiones, appetitiones, consilia,) has omnes etiam percipit esse unius ejusdemque rei affectiones; quam SE appellat; easque inextensas et indivisibiles: neque dubitare potest an non una sit eademque res, quae diversis temporibus, plurima sentiat, percipiat, judicet, desideret: quod systemati corporeo contingere nequit; cujus partium quaeque suas sibi habet figuras, situs et motus, a reliquarum partium qualitatibus vere diversos.

Idem et cujusque Sensus internus monstrabit.

IV. IPSA, porro, mens, duce natura, SUI videtur habere conscientiam, ab omni extenso, immo ab ipso corpore quod suum appellat, distincti. Hoc enim corpus, ejusque partes, utcunque SECUM sint connexa, SIBI tamen esse subjecta, suo regenda imperio, SIBI utilia aut molesta, percipere videtur: seque, igitur, ab isto corpore percipit diversum.

Triplex affectionum perceptarum discrimen.

Quod argumentum, *Platonicum*, aut *Socraticum*, quo melius intelligatur; triplex non omnimittendum est perceptionum, sive Idearum, discrimen: quod quaedam, ipsa natura magistra, ad res referantur plane externas, ad nos non alia ratione pertinentes, quam quod percipiantur, quarum mutationes nos non afficiunt. Alterum autem est perceptionum genus, earum scilicet, quae nos propius attingunt, voluptatis aut doloris sensu perfundentes; quae tamen, ipsius na-

turae

turae monitu, ad partes systematis istius corporei quod nostrum appellamus corpus, semper referuntur: quia cum istis locis, quae corporis partes occupant, sunt connexae; atque ex partium earum motu quodam, aut affectione, sive mutatione, proxime oriri videntur. Haec autem duo Idearum genera, cum corporeis affectionibus, motu nempe, extensione et spatio, quadam ratione immiscetur; neque ad veram hominis dignitatem et praestantiam, aut turpitudinem et humilitatem, quarum causa, quisquam se aut alium magni faceret, aut parvi, quidquam conferunt.

Tertium est denique genus perceptionum, ab omni corporea affectione alienarum; quae ipsas hominis aut mentis humanae affectiones repraesentant: nullas spatii, extensionis, aut motus, Ideas includentes; veras autem depingentes sui cujusque affectiones, ex quibus conficitur omnis sua dignitas, honestas et praestantia, aut contra, turpitudine, pravitas, humilitas. Istiusmodi sunt notiones intelligendi, cognitionis, scientiae, ratiocinii, amoris, benevolentiae, fidei, virtutis; aut eorum quae sunt his contraria: quae cum corporea affectione qualicunque nihil habent commune.

V. Quumque insuper, omne corpus sit ex partibus vere diversis conflatum; quumque omnis corporea affectio sit etiam divisibilis; ita ut singulis corporis partibus, pars etiam affectionis inhaereat; illae vero quae mentis ipsius affectiones,

*Res cogitans
est unum
quoddam, et
simplex: cor-
pus est pluri-
um rerum
aggregatum.*

duce natura, putantur, sint indivisae et simplices; quae per varias corporis partes dispertiri nequeant, neque per spatii partes a corpore occupatas diffundi; merito colligimus REM COGITANTEM esse substantiam simplicem, ab omni materia diversam.

*Res cogitans
est actiosa;
corpus, iners.*

VI. EST etiam sibi conscia mens humana, se vera vi agendi esse praeditam. Non enim iudicat solum et appetit; quae sunt verae actiones: verum et pro arbitrio suo attentionem huc aut illuc convertit; ab his se avocat; ad illa intendit; Ideas receptas revolvit, aut negligit; auget, aut imminuit; resolvit complexas; aut componit simplices; ne de corpore movendo etiam dicamus. Corpus vero omne, siquid sapient Phyfici, est iners; statum suum aut motum retinens semper, nisi vis accedat externa.

Nulla est spiritus generatio, aut corruptio.

VII. HAEC eadem monstrabunt spiritum neque generari, more corporum, neque interire. Corpora enim generantur, cum partium quae prius extiterant, debita sit conformatio, conjunctio et motus: moriuntur vero, cum tollitur haec conjunctio et conformatio motusque. Ex hac animae simplicitate eruitur illa, quae dicitur, PHYSICA ipsius IMMORTALITAS: quum corporis dissolutionem neutiquam necessario sequatur Rei plane diversae interitus. An autem manebunt Mentes humanae, et vivent, post corporis interitum, altioris est indaginis: de quo postea quaedam erunt dicenda.

CORPORE DIVERSUM.

79

CAP. III.

De loco Spirituum.

Animorum simplicitas dubitandi ansam prae-
bet, an ullum occupent locum; aut ullam ha-
beant ad spatium cognationem. De naturis
incognitis non aliter quam ex affectionibus con-
jectare licet. Animorum vero affectiones om-
nem extensionem et figuram respuunt. In hoc
quidem rerum statu, non aliter quam corporis
interventu, in res externas agere possunt animi
nostri; earumque sensus per corporum motus
excitantur: immo perceptiones quaedam, ra-
tione mira et inexplicabili, ad corporis partes
referuntur, quaedam etiam ad res aut loca a
corpore distantia. Quae vero ideae animi ipsius
affectiones repraesentant, ad nullum locum re-
feruntur. Haud constat igitur an locus aliter
animo adscribendus, quam per nudam *denomi-
nationem externam*, a corpore suo petitam. In
hac quidem quaestione, aliisque quae de animi
natura moventur, ab oculorum, aliorumque
sensuum consuetudine, et temere praejudicatis
opinionibus, mentis acies avocanda est; ne ea
sola nobis fingamus esse vera, quae sensibus istis
cernuntur.

Ex his omnibus conficitur Mentem humanam
esse “ substantiam cogitantem ratione praedi-
“ tam a corpore omni distinctam, cognitionem
“ appetentem, et beatitatem etiam variam:
“ quam praecipuam in ipsa cognitione, bene-
“ volisque voluntatis affectionibus, atque
“ actionibus iisdem consentaneis reperire po-
“ test; quaeque etiam cum corpore animato
arcte

“ arctè conjungi, atque ab ejusdem mutationi-
 “ bus affici solet.

CAPUT IV.

*De Animi cum Corpore conjunctione;
 et Statu separato.*

*Animi impe-
 rium in cor-
 pus,*

RESTAT animae ea vis fatis nota, qua cor-
 poris sui membra movere valet. An vero
 ea mentis, aut voluntatis sit efficacia, ut proxime
 et per se, nulla naturae superioris interveniente
 vi, corporis partes movere possit, vix satis est
 exploratum. Actionem aliquam animi, five
 energiam sentimus, in primis praecipue tenta-
 minibus; ubi corporis membra artificiose et
 varie saepius movere volumus. An vero haec
 animae actio per se motus hosce excitet, dubi-
 tandi ansam praebent ea quae docent Anatomici.
 Notum enim est, motum membri exteri-
 oris, a nervorum et muscutorum motu quodam,
 cujus minime conscii sumus, quemque nunquam
 appetimus, aut existere volumus, proxime pen-
 dère: Quemadmodum vicissim sensationes in
 mente excitatae, nervorum motum quendam,
 ad cerebrum pertinentem, proxime insequuntur:
 quem tamen motum haud percipit mens; cui
 semper fere videtur sensatio, in corporis parte
 quadam a cerebro remota, aut etiam extra cor-
 pus existere. Haec igitur omnia vi cuidam ul-
 trinae adscribunt viri docti quidam et pii.

Ufu etiam notissimum, actiones omnes affectionesque animi vehementiores, etiam quae circa res minime sensibiles versantur, sanguinis humorumque subtiliorum, motus haud insensibiles comitare; quorum tamen in cogitationibus placidis nullus est sensus. Quum tamen cogitationes, motusque animi omnes, voluntatis imperio excitentur, retineantur, deponantur et varientur; patet eos a materiae inertis, statum motumve mutare nesciae, vi neququam totos pendere.

II. De conjunctione animi et corporis, non aliud quicquam novimus, praeter eas vires, aut virium umbras continuas, quibus se mutuo afficere videntur; ita ut mentis decretum sequantur confestim motus quidam in corpore; et vicissim, motus in corpore excitatos sequantur in mente sensationes; quae varios deinceps excitant appetitus et passiones, motibus internis et externis comitatas. Non paucae tamen sunt corporis partes, quas mens sua voluntate proxime movere nequit; quarumque motus neque sistere potest, neque mutare: neque illi in corpore motus continui, ex quibus pendet praecipue vita, sensum in mente excitant: qui quidem haud utilis foret, verum potius molestus.

Unde verosimile quibusdam videtur, haud suis ipsorum viribus, aut connexionione necessaria, sed causae superioris interventu, animam corpus movere, corpusque animam afficere posse; quum ita ad certas tantum corporis partes pertineat vis

ani-

Animi cum corpore conjunctionio.

De ANIMI

animae; certisque tantum partibus tributa sit vis animam afficiendi: quorum neutrum nostro consilio constitutum fuit. Neque harum substantiarum magna disparitas cum istiusmodi vi mutua naturali et necessaria cohaerere posse videtur. Prout igitur credunt, ipsum Deum animas corporibus nascituris, ut primum rite contormatae sunt, conjungere; ita eundem semper et ubique praesentem, et actuosum, certa lege, efficere ut se invicem ita afficere valeant.

Animi post mortem duratio, a Dei voluntate pendet:

III. De duratione Animae a corpore sejunctae, haec tantum sunt explorata: nos nullam existentiae nostrae, aut eventuum quorumcumque antequam nati fuimus, habere conscientiam aut memoriam; spem vero probabilem, animam post corporis dissolutionem duraturam: non solum ex eo, quod nullam substantiam intereuntem videamus; aut ullam interire validis ostendere possumus argumentis: neque ex corporis interitu, diversam plane rem etiam interituram colligere licet: verum etiam, quod apud omnes gentes, in omnibus seculis, invaluerit haec immortalitatis spes et desiderium: idque exigere videatur universi mundi administratio, sub Deo justo et benigno; ne viri vere boni, quos malis plurimis externis, saepe videmus oppressos, quique ideo quod boni sint, gravibus obijciuntur aerumnis, idoneo excidant virtutum, praemio: aut contra improbi, quibus omnia pro eorum voto eveniunt prospera, impuniti evadant: quorum neutrum pateretur sanctissimi rectoris providentia benignissima;

Eam exigit Sanctitas et Justitia Dei.

nissima;

IMMORTALITATE.

83

CAP. IV.

issima; quae legum optimarum majestatem, in totius civitatis suae felicitatem, sacrosanctam, poenitentiaeque idoneis munitam conservabit.

Quumque omnia in hoc mundo corporeo, tanta arte et solertia, a summo omnium rerum conditore, sint constituta; plurima etiam in mentis humanae fabrica, artificis summi ostendant benignitatem et sapientiam; non pauca simul, in magna hujus civitatis, quae totum continet humanum genus, administratione, imperfecta et corrigenda maneant; quae, si vitam solum praesentem spectemus, tanto rectore, tamque benigno et potente forent indigna prorsus, et ab omnibus damnanda: quae tamen omnia, si modo corporibus supersint animae, facile corrigi possint, ita ut tota mundi fabrica atque administratio, Deo optimo maximo fiat dignissima: Quis dubitabit animas fore superstites; atque totam universi mundi administrationem esse perfectissimam? Neque levia cernimus, et in hoc rerum statu, istiusmodi consilii indicia. Saepe enim quae pro certo tempore, si sola spectentur, culpanda forent, tanquam tristia, crudelia, et injusta, quorum omne crimen in Deum ipsum foret conferendum; ea ipsa, si cum iis pensitentur, quae necessario, etiam in hac vita, consequuntur; solertissimo simul, et benignissimo consilio instituta inveniuntur.

*Non, aliter,
viro bono probanda.*

Quid? quod et quo proprius ad naturae suae perfectionem accedit mens hominis, in aeterni temporis immensa prospiciens spatia, Deum mundi

*Immortalitas
optimo cuique
maxime exoptata; et speranda.*

di creatorem et rectorem agnoscens, et terrena omnia et caduca despiciens; propensa simul voluntate communi omnium consulens felicitati; et totum summa caritate et benevolentia complectens humanum genus; si quidem, omnia morte sunt delenda, eo magis ipsi displicebit tota mundi administratio, et omne summi rectoris consilium et providentiae ratio. Quum mortalium nulli, non ipsis viris optimis, quibus saepe haec vita est aerumnosa, et inter moerores et lacrymas exigenda; (ne dicam, de plurimis innocentibus, praematura et luctuosa morte deletis) sinceris liceat frui bonis et diuturnis; aut alia sibi, aut suis, aut humano generi sperare, praeter haec brevia et evanida, morte confestim abripienda; quorum despicientiam ipsa hominum ratio commendavit; quae, immortalia et aeterna appetere et spectare iussit. Neque credibile est Deum qui se satis ostendit et solertissimum et benignissimum, haec hominum optimorum desideria votaue ardentia, quae ipse inseruisse videtur, et praecipue commendasse, irrita et vana fieri voluisse.

M E T A.

METAPHYSICAE

PARS TERTIA.

DE DEO.

QUANQUAM omnis Philosophia jucunda sit et frugifera; ejus tamen nulla pars feracior est et uberior illâ quae

Theologia naturalis quid.

Dei cognitionem continet; quaeque dicitur THEOLOGIA NATURALIS; exhibens scilicet, ea quae acute inventa fuere, aut accurate disputata a Philosophis, solis humanae rationis viribus subnixis: neque ea attingentibus, quae Deus optimus maximus, viros numine suo afflatus, miris ultra sortem humanam indiciis, pro summa sua philanthropia, docere dignatus est. haec enim ipsa, imperfecta licet rerum praestantissimarum cognitio, non solum jucunda est, et viro digna; verum etiam summa praebet, ad omnem virtutem, ad omnia honesta vitae consilia, invitamenta; et firma simul jacet verae magnanimitatis, constantiae, et tranquillitatis fundamenta.

Hujus scientiae brevem Synopsin tradentes; praecipuos breviter attingemus locos, quos copiose tractant philosophi: primo, de quaestione illa gravissima, AN SIT DEUS: et deinde DE ATTRIBUTIS DEI: et denique, de DIVINIS OPERATIONIBUS.

H

CAPUT

In quo ostenditur DEUM esse.

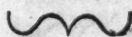
*In quaestione,
an Deus sit;
quid quaera-
tur.*

I. IN hac doctrina, primum vindicat locum quaestio, *an sit DEUS*. Ut autem constet quae vis huic nomini subsit; DEUM primo dicimus, *naturam quandam, humano genere multo superiorem, mundum hunc universum ratione et consilio moderantem*. Sufficit nobis haec adumbratio, accuratiorem mox tradituris divinae naturae descriptionem; cum ea exposuerimus rationcinia, quae et Deum esse, et natura Dei qualis sit ostendent. Quicumque vero mundum hunc, et praecipuas ejus partes, credit naturae intelligentis ratione et consilio administrari, Deum ille aut Deos esse credit; licet de natura aut attributis Dei, temere aut falso plurima alia statuatur. Hi enim soli sunt *Athei*, qui mundum rectoris sapientis consilio negant administrari, aut in initio fuisse constitutum.

DEUM
ESSE, o-
stendit solers
mundi fabri-
ca.

Deum autem esse, qui mundum hunc in initio constituit, atque in omni tempore regit, ostendit solertissima mundi ejusque partium omnium descriptio; quae ita sunt fabricatae, ut neque ad usum meliores esse potuerint, neque ad speciem pulchriores.

II. DUPLICEM intelligimus agendi vim esse: unam, ubi destinato consilio speciem quandam aut formam

Duplex agendi genus; ex consilio, et ex bruta vi:

Utriusque criterium; et, discriminis ratio.

Corporum coelestium motus solertissime instituti.

formam rebus inducere cupientes, corpora movemus: alteram, ubi de effectu, aut forma quacunque efficienda securi, corpora quaevis nullo agitamur consilio. Hac agendi ratione, nihil pulchrum, ordinatum, rebus prioribus simile, aut utiliter confectum sperare licet. Ex illa facile oriuntur omnia pulchra, ordinata, similia, atque utilia. Neque obscura est hujus discriminis causa; cum numero infinitae sint figurae situsque deformes et inutiles, quas recipere possint materiae cujusvis partes: unica vero est forma, unicus fere partium situs, in data quavis specie, pulchritudini aut usui, inserviens. Sine arte igitur et consilio, spes nulla est ex bruta quavis vi impressa, vel pulchra, vel similia, vel utilia, oriri posse. Quum igitur in mundo quotidie tot oriantur formae pulcherrimae, res simili ratione fabricatae, quarum partes innumerae solertissime et ad speciem et ad usum sunt constitutae; qui haec omnia, sine divina mente et ratione, confici potuisse credit, ipse certe mentis et rationis expers est habendus.

III. Hoc argumentum qui copiosius velit pertractare, nae illi tota Physiologia est percurrenda: summa tantum attingemus capita. Si quis corporum coelestium immensas magnitudines et impetus, certos motus, ratosque ordines cognovisset; SOLIS praesertim magnitudinem, pulchritudinemque, atque etiam efficientiam; quod oriens efficiat diem, diffusa undique luce et laeta et salutari; occidens, det locum tenebris requietis aptissimis; quodque idem constantissime effici-

*Terrae, Re-
rumque ter-
restrium, fa-
brica.*

at *tempestatum vicissitudines anniversarias*, cum summa salute et conservatione animalium omnium et stirpium; haec certe omnia excellenti divinaque ratione fieri non dubitabit.

Ad TERRAM veniamus, circumfusam animalis spirabilique natura, cui nomen est AER; vestitam floribus, herbis, arboribus, frugibus; quorum omnium incredibilis multitudo, insatiabili varietate distinguitur. Adde huc NUBIUM, quae Solis calore ex vasto oceano et paludibus excitatae, aeris gravitate suspenduntur, magnitudinem et usum; montium altitudines; vim ventorum; atque inde natas fontium perennitates, liquores annuum pellucidos et salutare; quae terram hanc efficiunt laetum, copiosum, et amenum, animantibus cunctis, domicilium. Nemo haec intuens Dei benignissimi vestigia non agnoscet.

Quam mira est eorum fabrica quae gignuntur et terra; quae radicibus iis continentur, quae succum ex terra trahunt: quanta est eorum varietas et pulchritudo! quanta eorum omnium vis, ut ex tantillis seminibus herbas, stirpes, truncos, ramos, folia, flores, et, semina iterum proferant, incredibili varietate distincta, et animantium tot usibus inservientia! quorum quodque caeteris omnibus ex eodem genere, quorum infinita est multitudo, ita simile est, ut nulla manus, nulla ars, istius modi quicquam efficere, neque vel mens sibi fingere possit.

*Artis, et con-
silia divini*

IV. ANIMANTIUM vero quanta varietas! quanta ad eam rem vis, ut in suo quaeque gene-

re permaneant ! *Partum* autem animantibus large et copiose natura, eum qui cuique aptus est, suppeditavit : ad quem capeffendum conficiendumque, quae in figuris inest animantium, et quam solers subtilisque descriptio partium ! quamque admirabilis fabrica membrorum ! quae omnia ita nata sunt atque locata, ut nihil eorum supervacaneum sit, nihil ad vitam retinendam non necessarium.

Datus est animantibus et *sensus et appetitus* ; *In eorum Sensibus et Appetitibus ;* ut altero conatum haberent ad res salutare et utiles capeffendas ; altero secernerent pestifera a salutaribus. Infitae sunt membris vires, ad *motus spontaneos* mira varietate distinctos, quibus salutaria arripiant, et pestifera repellant, aut declinent. Hi autem motus sensusque certa lege excitantur, miro, et vix hominibus post longas disquisitiones, cognito artificio. Motus enim plurimos in corpore excitatos, haud ipsi animanti cognitos aut observatos, certae excipiunt sensationes : atque vicissim, mentis decretum, de corporis parte movenda, confestim excipiunt hi motus expetiti ; intervenientibus in utroque casu motibus quibusdam, earum partium quae intus sunt inclusae, quos neque mens perceperat, neque imperaverat. Atque, haec mutua corporis in mentem, mentisque in corpus efficacia, pertinet quousque utiliter pertinere possit, neque ultra porrigitur. Hi enim internarum partium motus continui unde pendet animantis vita, nobis dormientibus, aliud agentibus, aut etiam in-

vitis conservantur: neque ullum sui sensum in mente excitant; qui nempe inutilis foret et molestus. Neque nostra sponte moveri possint hae corporis nostri partes, quarum motus voluntarius neutiquam nobis prodesse possit.

*Et Generum
conservatione;*

V. QUAM provido consilio conservantur animantium genera, et eorum quae gignuntur e terra! quae eam feminis habent vim, ut ex uno aut duobus plura generentur. Animantes aliae sunt mares, aliae feminae: partesque corporis ad procreandum et concipiendum aptissimae, atque corporum commiscendorum mirae libidines. Quumque foetus eorum animantium quae lacte aluntur, ex utero primum excidit, omnis fere matrum cibus lactescere incipit: eaque quae paulo ante nata sunt, sine magistro, duce natura, mammas appetunt, et earum ubertate saturantur. Atque, ut intelligamus, quam nihil horum sit fortuitum, quamque haec omnia sint providae solertisque naturae opera; insitus est iis omnibus animantibus, quorum opera indiget sua soboles, amor eximius et praecipua quaedam in iis quae procreaverint, educandis custodiendisque cura, ad eum usque finem, dum se ipsa possint defendere; immo dum possint parentes sua opera iis prodesse. Verum ubi neque parentum auxilio indiget soboles, neque possint parentes sua opera illi prodesse; aut, abest omnino hic amor, aut cessat.

*In hominis.
praeferunt.*

Quanta autem existerent consilii solertissimi indicia, si tota hominis fabrica perspecta foret? si corporis totius species et dignitas? sensuum or-
gana

Fabrica corporis;

gana subtilissime fabricata, et aptissime locata? Quid loquar de animantium omnium oculis aut auribus? Quid de iis quae intus sunt inclusa? Quid de hominum vultu omnes animorum motus indicante? Quanta opera machinata est ad usum orationis natura? quam aptas, quamque multarum artium ministras dedit manus?

Atque in Animi partibus;

VI. VENIAMUS ad animi partes, quarum est aspectus illustrior; et praecipue ad vim *Rationis*; quae homini in omnia terrestria, sive animata, sive inanima, dederat imperium. Hominum ratione et prudentia tot artes inventae, quibus tanta rerum utilium et jucundarum copia suppeditatur. Hominum ratio in coelum usque penetrat, & mundi pulchritudinem contempletur: quae certe homini non a fortuna, non a parentum consilio aut arte, quae nulla interveniat, sed a Deo sapientissimo profecta est.

Et Viribus nobilioribus.

Quid memorem alias animi partes? quod soli fere homini datum sit, rerum pulchritudinem, ordinem, partium convenientiam et usum cernere. Quod sentiant homines etiam in animi consiliis, in dictis factisque, quid *pulchrum* et *honestum*, quid *deceat*, quis *modus*. Quodque animi affectus, et agendi consilia omnia, eo magis hominum sensui se probent, et ab omnibus laudentur, quo majorem in vita felicitatem, atque ad plures pertinentem efficere sunt idonea; etiam ubi hi qui comprobant et laudant, nullam suae utilitatis cujuscunque habeant rationem.

Quid? quod et benignissimo consilio, animi con-

constituuntur appetitiones? Natura enim non solum cuique commendavit; verum etiam *conjugem, sobolem, cognatos, vicinos, cives*, quos omnes gratuita bonitate prosequimur, ubi nulla extiterat dissidii causa: atque boni bonos diligunt, quasi propinquitate conjunctos et natura. Serpit etiam longius haec *hominum caritas*, et totum aliquando *complectitur humanum genus*. Quid memorem naturalem honestatis, etiam in iis quos nunquam vidimus, probationem, miserorum commiserationem, bene meritorum gratam memoriam? vinculis hisce, quae oculorum aciem fallunt, homines inter se colligavit natura; et ad coetus, concilia, et civitates instituendas subegit; eosque ad omnia praeclara vitae officia subornavit. Haec omnia qui fortuito evenisse putaverit; nescio quaenam solertiae, consilii, aut prudentiae opera relinquere possit.

Finge etiam compagem corpoream cogitare posse, (quod tamen a vero prorsus absurdum esse docuimus) delicata tamen, arteque exquisitissima constructa sit oportet, ipsis atheis fatentibus, quae cogitando sufficiet. Quod igitur materia bruta inersque, adeo crebro, et constanter, rato quodam ordine, ita artificiose componatur, ut ad cogitandi vim evehatur; idque in singulis quibusque hominibus nascentibus, (ne de aliis animantibus loquamur,) sine ulla naturae sapientis potentisque ratione et consilio, nemo sine summa pervicacia, garriendique licentia dixerit:

VII. In hac autem disputatione sedulo monendum

*Dissolvuntur
argumenta*

dum est, naturam ratione praeditam, et consulto operantem, pariter in utramque partem operari posse ubi voluerit; efficiendo scilicet vel res pulchras, similes et utiles; vel, deformes, dissimiles, et inutiles. Immo destinato consilio aliquando, natura vel solertissima quaedam efficere studeret inculta et horrida; in aliis nullum ornatum aut pulchritudinem expeteret: Ex vi tamen bruta nunquam efficietur quicquam pulchrum, uniforme aut utiliter constitutum. Non igitur ea quae, in mundo videntur neglecta et inculta, justam praebent causam, cur de provida rerum administratione dubitemus: cum tanto plura solertissime constituta, mundum divina regi providentia confirment.

Quid? quod ea omnia fere in mundo, quae ab Epicureis ita vitio vertebantur, ut negarent mundum divinitus fuisse constitutum, magis sedulis rerum spectatoribus, optime et solertissime fabricata reperiuntur, aut ex ea machinatione necessario sequi, quae optima est omnino, et solertissima: adeo ut haec ipsa non levia sint divinae sapientiae indicia.

VIII. Ex his omnibus non temere colligimus, naturae sapientissimae potentissimaeque ratione et Numine mundum fuisse constitutum. Non tamen omittenda sunt alia in hac causa argumenta, acutè a philosophis excogitata; quibus etiam ad pleniorum Dei cognitionem provehimur.

Plurimae res nunc sunt; ergo et in omni tem- *Est necessario*
pore priori, aliquid fuerat. Ratio et prudentia aliquid
nunc

*Adducuntur
et aliae ra-
tiones.*

*Primum et
Independens.*

*Materia non
est indepen-
dens; neque
Mundus cor-
poreus.*

OSTENDITUR

nunc sunt in mundo; ergo et fuerant ab aeterno. Virtutes enim istiusmodi verissimae originis et consilii fuerant expertes. Cumque causarum consulto operantium series infinita animo concipi non possit, sine natura quadam prima omnino et aeterna, quae a nulla priore fuerat effecta: colligimus Deum independentem a primo fuisse, eumque summa sapientia et potentia praeditum; a quo solo hae virtutes ad homines proficisci poterant, quae neque a bruta materiae vi, neque a parentibus insciis dimanasse potuerunt.

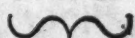
Docent scriptores metaphysici, materiam sive corpus, quod nullam capit virtutem aut perfectionem, non fuisse rem primam per se, et aeternam; causam vero consulto operantem exegisse, a qua figuram et situm acciperet. Fingatur autem materia aeterna sine causa: fuerat tamen omnino natura quaedam altera, a qua motum acceperat materia, quae ad motum vel quietem est indifferens: quumque intelligi nequeat motus aut vis impressa, quae non in aliquam plagam tendat: materia vero omnis motu pariter in quamcunque plagam ferri possit; in tanta ambiguitate, nulla movendi vis materiae vel naturalis, vel necessaria censeretur potest: ast omnis quam habet, naturae intelligentis vi fuerat impressa. fingatur tamen materia utcunque mota, aut movendi vim sortita, nullum tamen consilium aut prudentiam: nunquam inde extitisset tantus mundi ornatus.

Quid?

DEUM ESSE.

95

CAP. I.

*Nova, ex
Physicorum
inventis, ar-
gumenta.*

Quid? quod, rerum causas qui diligentissime,
super explorarunt, nova cernunt ubique providi
consilii vestigia, novas causas cur ad divinam vim
omnia moventem sit confugiendum. Non igitur
naturae inscitia, et causarum ignorantia, homines
ad Deum mundi architectum recurrere compule-
runt.

Nec pauca sunt, in mundo novitatis, et re-
centioris originis argumenta; quae ostendunt ne-
que terram hanc ab aeterno tempore fuisse, ne-
que in aeternum, durare posse, idoneum ani-
mantibus domicilium. Ne quid enim dicamus
de sole sideribusque, perpetuo luminis effluxu a-
liquando exhauriendis, quorumque motus in spa-
tiis non prorsus vacuis paulatim retardantur: Im-
brium et ventorum vi, plurima materia ab edi-
toribus terrae partibus quotannis in alveos maris
defertur. Hac continua mutatione, in tempore
finito quodam, altiora omnia deprimentur, et
humiliores lacunae replebuntur; atque terra to-
ta marinis aquis cooperietur. Adde huc, artium
et scientiarum recentiore originem; historia-
rum fidem haud admodum antiquam; et famam
de mundi recentis origine, apud omnes fere gen-
tes conservatam; et universalem de Numine
quodam omnia moderante consensum, nullis sen-
suum prejudiciis subnixum.

Huc accedat rationum quae hanc adstruunt
sententiam comparatio, cum iis quae in contra-
riam partem adduci possint. Spectentur etiam
illae angustiae quibus implicantur, qui naturae
pri-

*Contentio du-
arum senten-
tiarum.*

primae et sapientissimae notionem difficilem declinantes, vel ad mundum per se aeternum, solertissimeque constitutum, nulla tamen ratione, nullo consilio moderante; vel ad atomorum concursum fortuitum confugiunt: atque nemo cordatus non videbit, utra sententia sit viro gravi et sapienti probanda.

IX. ARGUMENTIS *Cartesianis* non utor, quippe manifesta fallacia laborantibus. Dicit primo; “Idaeae cujusque causam esse aliquam, “tanta saltem perfectione praeditam, quanta in “ipsa Idea repraesentatur. Habemus autem ideam entis infinite perfecti; est igitur natura “quaedam praestantissima, infinite perfecta.” Argumenti hujus utraque praemissa est saltem ambigua. Ideas enim obscuras et inadaequatas virtutum, suis longe praestantiorum, sibi ipsi fingunt homines: neque quisquam pleniorum aut clariorem habet entis summi ideam, quam ipse suarum virtutum Ideas amplificando, et a vitiis purgando, sibi effinxit; nisi cui Deus sensum sui clariorem, supra communem hominum sortem largitus est. Frustra instat Cartesius, “hominum fatorem, eandem summae perfectionis habuisse ideam: “quumque sibi ad existendum suffecerit, suffecit etiam ad summas sibi perfectiones tribuendas.” Quod nihil affirmabit, nisi sui causa efficiens dicatur Deus, quod absurdum.

Persistat tamen, dicens “necessariam Existentiam in Idea entis perfectissimi includi: Ens “igitur infinite perfectum existit.” Quicumque tamen

DE ATTRIBUTIS.

97
CAP. II.

tamen propositionum abstractarum naturam perspexerit, cernet, hinc tantum colligendum, quod si modo ulla sit natura perfectissima, eam necessario esse, neque ab alterius voluntate pendere.

CAPUT II.

De Virtutibus Dei Naturalibus.

I. QUUM satis docuisse videamur, ab omni aeternitate fuisse naturam aliquam praestantissimam; ad ejus *Virtutes* sive *Attributa* explicanda progredimur. Ex Logica satis intelligitur, Ideas nostras omnes ex sensu aliquo, vel externo vel interno, oriri. Quae sensibus externis objiciuntur, argumenta suppeditant, ex quibus et Deum esse, et omni virtute eundem esse praeditum, merito colligimus: ipsas tamen Dei virtutes nulli sensus externi attingere possunt. Animorum igitur virtutes omnes sensu interno, aut interna sui suarumque affectionum conscientia, intelliguntur. Hinc omnia saltem primordia notionum quae virtutes divinas repraesentant, in mente subnascuntur. Quum autem constet naturam primam et praestantissimam, vitiis iis omnibus et defectibus, quibus hominum virtutes laborant, esse immunem; hasce virtutum nostrarum aut perfectionum Ideas quantum possumus augendo, omnesque ab iisdem defectus amovendo, virtutum divinarum notiones, quas capere possunt mentes nostrae perfectissimas informamus:

Quo modo innotescant Attributa Dei.

I

unde

PARS III.

*Communica-
bilia et incom-
municabilia.*

unde quodammodo *communicabiles* dici possunt omnes virtutes divinae; quia earum quaedam *similitudo*, aut obscura adumbratio in rebus creatis reperiatur. *Incommunicabilia* tamen vocantur ea nomina aut attributa, quae summum et altissimum notant virtutum gradum, ad quem solius Dei virtutes ascendunt.

*Independentia
et Necessaria
Existentia.*

II. INTER attributa quae communicari nequeunt, primum locum tenet *Independentia*, qua Deus per se, primus omnium, semper fuisse intelligitur: ita ut neque causam ullam agnoscat, neque vim extrinsecus advenientem, cui quicquam sui debeat. Hinc tamen minime somniandum est, vel Deum sui causam esse, ejusve attributum quodvis reliquorum esse causam, aut rationem efficientem. *Independentia* in se includit quod Deus a primò semperque sit necessario; ideoque, a nullius voluntate pendeat. Naturae autem primae nulla causa aut *ratio efficiens* est quaerenda; neque naturae *Necessitas* est causa aut ratio, cur ipsa res, cui haec inest necessitas, existat; quum nullum attributum suo subjecto prius esse possit.

Unitas.

III. HINC etiam colligimus Unum tantum esse Deum, si Dei nomine intelligamus Naturam primam, a nullo creatam. Plures enim istiusmodi fuisse res, neque ratio ulla suadet, neque intelligi potest. Ubi enim rerum quarumvis certus est numerus, causae cujusdam spontaneae aut liberae voluntatem, sive consilium, quo hic numerus prae alio constitueretur, intervenisse omnino censetur.

cenfendum eft: quod de Natura prima fingi nequit.

Hoc idem offendit ipfa mundi fabrica: cujus omnes partes nobis cognitae, ita funt inter fe connexae, aptae, et a fe mutuo pendentes, ut unici artificis confilium indicare videantur. Non tamen omnis pietas aut religio tolleretur, neque omnia virtutis fundamenta everterentur, licet credatur plures efle Deos: fi modo concordii Deorum benignorum et prudentium concilio imperium in mundum univerfum afferatur.

Polytheismus non omnem tollit Pietatem.

IV. SIMILI plane ratione Virtutes five Perfectiones Dei efle INFINITAS, eumque omni vera et pura perfectione praeditum, concludimus ex eo quod fit omnino primus a nullo ortus. Ubi enim res quaevis certis tantum gaudet virtutibus, non omnibus, aut finito quodam perfectionum modo et menfura; haec caufae effectricis voluntate omnino determinata fuiſſe videntur. Naturam igitur primam, quae nullam agnoſcit cauſam, omnes habere virtutes, omnem praestantiam, eamque infinitam, merito colligimus.

Deus infinitus;

V. DEUM non efle corporeum, eadem ostendunt rationes quibus mentes humanas efle res a corpore diverſas, materiamque cogitare non poſſe, aut fui ſenſum habere conſicitur. Neque quicquam ſenſus expers ullam habere poteſt praestantiam aut perfectionem; quae tamen omnis naturae omnium primae tribuenda eſt.

Deus eſt Spiritus,

VI. DEUM efle naturam SIMPLICEM, partium expertem, neque ex rebus diverſis concretam

Simplex,

PARS III.

tam aut conflatam, efficitur ex eo quod sit spiritus; quodque natura omnium prima et independens sit perfectissima. Non igitur adscititiae sunt perfectiones Dei: verum omnes a primo cum natura divina necessario connexae. Est igitur

Immutabilis.

IMMUTABILIS: adventitia autem omnia, ad defectum aliquem supplendum accedunt. Recte igitur definitur Deus *Spiritus independens, cujus virtutes omnes sunt praestantissimae.*

*Immensus, et
Aeternus,
quo sensu.*

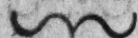
VII. QUUM in tempore omnia quae novimus, successive durare videantur; ejusque notionem quandam aut sensum secum trahat omnis mentis actio aut passio, cujus ipsa est conscia: quumque ea omnia corporea, inter quae versamur, spatium quoddam aut locum replere videantur; ardua extitit de natura divina quaestio; *an successive duret, aut cum spatio diffundatur.* In contrarias abiere partes viri gravissimi. Quidam Deum, omnemque rem cogitantem, ita simplicem censent, ut neque eum spatio cõextendi, aut locum quemvis occupare possit: haec enim sine partibus vere diversis, utcunque similibus aut cohaerentibus intelligi nequeunt. Quod etiam ex eo confirmant; quod, spirituum affectiones, virtutes, et vitia, eaque omnia quae mentis ipsius naturam attingere videntur, quaeque nos natura duce, tanquam mentis nostrae affectiones percipimus, neque per spatium quodvis diffundi, neque per locum quemvis extensum porrigi posse videantur. Simili item ratione, (quod tamen mentis aciem fugere videtur) censent

sunt quidam, naturam divinam simplicem et immutabilem, omnia eadem semper unico actu intelligentem et volentem, ne vel *successive durare*. Alii contra viri etiam gravissimi, hanc non capientes sententiam, statuunt durationem aeternam esse ipsam Dei aeternitatem; ejusque immensitatem esse spatium ipsum infinitum. In difficili hac quaestione quae humani ingenii vires prorsus superat, vix quicquam quasi satis exploratum possumus affirmare; praeter hoc solum, quod *quae in omni spatio eveniunt, Deo semper sunt et fuerant percepta et comprehensa*: quodque *per omnia loca semper possit efficere quae voluerit*: verosimilior videtur sententia prior, quamvis ita obscura, ut vix in cogitationem cadere possit.

VIII. Ex his Dei attributis aut virtutibus naturalibus, quae cum aliis communicari nequeunt, praecipue cernere licet Deum *incomprehensum* esse, neque ulli menti finitae satis perceptum. Neque quidem de Deo hoc dicendum eo tantum sensu, quo de alia qualibet *substantia* dici potest, quod scil. intima ipsius natura nos lateat, quodque ejusdem innumerabiles ad res alias habitudines nemo perspectas habeat et cognitatas: verum etiam quod nostrae horum attributorum ideae minime sunt propriae, quae ipsa depingant aut repraesentent, quamvis eadem aliquatenus attingere videantur. De attributis moralibus quae *communicabilia* dicuntur, aliud statuendum. Eorum enim *Ideae* sunt propriae, eademque verè

Incomprehensibilis.

De ATTRIBUTIS

depingunt, quantumvis imperfectae sint et minime adaequatae: omnia enim argumenta quibus conficitur Deum esse, docent etiam eum summa Sapientia, Potentia et Bonitate praeditum, etiam ejusdemmodi cujus nos distinctam aptamque informationem animo concipimus. Ad eas virtutes explicandas jam progredimur, quarum notitiam, ex ea nostrarum virtutum intima conscientia, cujus antea mentionem fecimus, haurimus.

CAPUT III.

De Virtutibus Divinis quae ad intellectum referuntur.

*Deus vivens
et omnipotens.*

QUUM Deum *Viventem* dicimus, hoc volumus, quod omnia intelligat, et percipiat, suaeque voluntate efficaci moveat et regat. Neque alio sensu *Anima Mundi* dicendus est. Non enim ex materiae motibus, grato sensu aut molesto invitatus afficitur Deus, prout a corporum suorum motibus saepe hominum mentes afficiuntur. Quinetiam cum natura divina sit plane aeterna, et simul omni perfectione absoluta; non dubitandum est, Deum omnia quae voluerit efficere posse: sive omnia ipsi *possibilia* esse, prout in Ontologia *possibilia* definivimus.

*Sapiens et
omniscius.*

II. DEUM esse *Sapientissimum*, neque caeco agere impetu, docet mundi universi fabrica so-

ler-

lertissima, docet ea ratio et prudentia quâ prae-
diti sunt homines; quam in hominum satore per-
fectionem esse necesse est.

Ideae divinae, re omni externa priores, neque *Ideae divi-
nae*.
ab exemplari externo, neque a natura superiori
excitari poterant: quumque ad earum exemplar
omnia fuere fabricata, res omnes adaequatè re-
praesentant. Sensationes igitur et imaginationes,
ideaeve quaevis inadaequatae, Deo haud ascriben-
dae. Neque credibile est primas rerum omnium
Ideas, ipsum Deum in mente sua, rerum omni-
um finitarum a primo inscia, tanquam obscuras
quasdam virtutum suarum adumbrationes, spon-
te olim effinxisse. Si quidem enim a primo ipse
Deus, omnesque virtutes suae sibi perspectae fu-
erant, res etiam alias omnes, in quibus ipsius sa-
pientia, potentia et bonitas olim versatura esset,
a primo perspexerat. Quod uberius ex eo con-
firmatur, quod praeter ipsam *Entis* notionem ge-
neralem, omnes aliae aliquam ad alia habitudi-
nem, in se includant, aut aliquid *relativi* con-
tineant; Unde neque ipsae divinarum virtutum
Ideae, apud Deum plenae distinctaeque esse po-
terant; nisi et rerum aliarum ideae adfuissent.
Haec de quaestione hac ardua, vero similia vi-
dentur.

III. PARUM praestantiae in solis Ideis repe- *Scientia infi-
nita*.
ratur, nisi adsit etiam scientia, aut cognatio-
num et connexionum omnium quae inter easdem
intercedunt perspicientia. Unde Deo tribuenda
et altera mentis operatio, quae Logici *Judici-*

De INTELLECTU

um dicitur aut *Scientia* infinita: ab omni dubitatione, errore, ignorantia, oblivione, et laboriosa a notioribus ad ignota eruenda progressionem immunis, atque ad omnia pertinens.

Scientia simplicis intelligentiae.

Duplicem Deo scientiam ascribunt scholastici, *Scientiam* nempe *Simplicis Intelligentiae*, et *Visionis*. Illâ veritates omnes abstractas, suamque naturam et virtutes necessarias perspicere censetur Deus: Ea nempe omnia, quorum ne vel ipsam Dei voluntatem causam esse volunt: Quum inter ipsas in mente Dei Ideas aeternas necessariae fuerant relationes aut nexus immutabiles, quae in veritatibus hisce aeternis et abstractis enunciantur. Neque quidem sibi fingere potest quisquam, eas veritates aliter se posse habere; aut rerum naturam ita immutari, ut propositiones istiusmodi falsae evaderent.

Scientia visionis.

Scientiâ visionis, a primo praescivisse censetur Deus omnes veritates absolutas, de rerum omnium existentis, et mutationibus quibuscunque quae ipsis eveniunt: quae scilicet ab ipsius decreto omnes eventus regente pendere statuuntur. Haec omnia igitur non in effectis, sed in suo proposito efficaci, Deus perspicere censetur.

Scientiae mediae nullus locus.

Quicumque hoc duplex scientiae genus Deo ascribunt, atque utrumque ad omnia pertinere volunt, nullum alteri generi, quam *scientiam mediam* vocant, qua ex hypothese praevideat Deus quid acturi sint homines, relinquet locum Pro diversis autem de libertate sententiis diversae sunt etiam de scientia divina. De eventis quae

ubi a causis naturalibus et necessariis pendent, nulla
 bo- controversia: de solis causis liberis disputatur.
 ref- Qui Stoicorum de Libertate sententiam amplex-
 tici- antur, censent, quod perspectis omnium Agen-
 Vi- tium ingeniis, five naturalibus five adventitiis,
 que- cognitisque omnibus invitamentis et illecebris,
 nse- quae ad has aut illas actiones alliciant, una
 ip- cum subsidiis omnibus quae agenti suppetunt,
 um- certum praescientiae divinae jactum sit funda-
 effa- mentum cui innitatur; idque ab ipso Deo, qui
 quae haec omnia suo Decreto constituerat. neque Dei
 tian- summam praestantiam pati censent, ut divina
 am- scientia, nova eventuum observatione indies au-
 rum- geri dicatur, aut Deus incertas de rebus futuris
 nodi- facere conjecturas.

Qui contrariam de Libertate tuentur senten-
 tiam, hanc Stoicorum doctrinam, de Praescien-
 tia et Decretis, in malis etiam actionibus decer-
 rendis et praevidendis, Dei sanctitati et justitiae
 adversari putant, neque ullum virtuti aut vitio
 locum relinquere. De divina sanctitate cum cer-
 ta omnium eventuum praescientia et decreto con-
 cilianda, alius * erit agendi locus, ubi de ope-
 rationibus divinis. De virtute et vitio in actio-
 nibus certo praevisis † jam antea diximus. Hoc
 tamen ipsa aequitas postulat ut moneamus, Peri-
 pateticae de Libertate rationis patronos neuti-
 quam providentiam ad omnia pertinentem Deo
 denegare; neque omnes quidem, certam omni-
 um rerum praescientiam negant. Quidam enim

*Peripatetico-
rum senten-
tiae variae.*

et

* Part. III. Cap. ult. † Part. II. Cap. II.

De INTELLECTU, &c.

et homini libertatem tribuunt indifferentem se quaquaversus flectendi, non obstantibus quibuscunque invitamentis; et simul Deo ascribunt certam omnium actionum ab aeterno praescientiam: quae quidem nobis inconstantissime dici videntur. Alii eam libertatem hominibus asserentes, praefracte negant actiones liberas certo fuisse praevistas: hoc enim fieri non posse contendunt: neque inde magis quicquam omniscientiae divinae detrahi, quam omnipotentiae detrahitur, quum negamus Deum efficere posse impossibilia. Utrique tamen statuunt, Deum ex certis causis plurima praescivisse; semperque praesentem, suaeque omnipotentiae conscium, se omnia, sua vi subinde interposita, optime recturum et administraturum, a primo saeculum statuisse; atque semper perspectum habuisse, quousque, et in quas partes, hominum licentia evagari, quamque facile ipse eandem reprimere posset.

Quum tanta pietate curaque religiosa, ne quid Dei virtutibus derogetur, moveri videantur, contrariarum in hac ardua quaestione sententiarum patroni; a maledictis, contumeliis, iracundis contentionibus, et odiis, abstineant, neque inter se convicia, philosophia indigna, jactent.

CAPUT

I. V
imper
tura i
men i
miles
gritud
ma n
quenc
dat.
sertim
lectar
divina
pende
earum
Deo
potes
dinen
licita
natur
ipsum
se gra
gis,
6. I
Eum
trari

CAP. IV.

De Voluntate DEI.

I. **V**OLUNTATEM etiam Deo tribuimus, nostrae, remotis omnibus vitiis, debilitate, et imperfectione, similem: neque perfecta foret natura intelligens quae voluntate careret. Nulli tamen in Deo sunt motus perturbati, humanis similes passionibus; nullus sensus molestus, aut aegritudo: cum natura potentissima et sapientissima nulli obnoxia sit laboris in re expetita consequenda defatigationi, aut timori ne spe sua decidat. 2. Quamvis in eventibus externis, praesertim in optimo et beatissimo mundi statu, delectari censeatur Deus, non tamen inde fit divina beatitudo incerta, precaria, aut a rebus pendens externis: quum hae omnes, omnisque earum status, ab ipso potentissimo pendeant. 3. Deo beatissimo vix quicquam ex philautia videri potest expetendum, quod suam augeat beatitudinem. 4. Ex stabili potius benignitate, et felicitatem cum aliis communicandi voluntate, Deo naturali et immutabili, dimanare videntur omnia ipsius agendi consilia. 5. Quaecunque Deo per se grata sunt aut expetenda, eorum majora, magis, et maxima quaeque, maxime expetuntur. 6. Deo libertatem omnes ascribunt, ast variam. Eum tamen quicquam suis virtutibus innatis contrarium velle posse vix quisquam dixerit; aut non

*Voluntas
Dei, qualis,*

Ipsius beatitudo non ab externis pendet.

De VOLUNTATE DEI.

non velle quae iisdem conveniunt. Non igitur ad ea omnia quae a voluntate ipsius pendent *indifferens*, aut utrique parti aequus censendus est Deus: est enim quaedam voluntas necessaria.

7. Quamvis in ipsis Dei consiliis quaedam *finis* rationem habeant, quaedam *mediorum*; quum quaedam viliora aliis praestantioribus inservire videat: progressionem tamen a fine expetito ad media decernenda, nostrae similem, haud admittit divina praestantia: quae unico prospectu omnia quaeque cernens, totam potius rerum omnium consecutionem stabili voluntate simul decernit.

*Argumenta,
quae DEUM
docent esse
bonum.*

II. DEUM esse omnino BONUM et BENIGNUM, colligimus non solum ex naturali illa anticipatione, quod soli boni sint beati; quodque ipsa benevolentia sit maxima quaedam beatitudinis illi cui inest causa, quae nullum alium quemvis beatitudinis fontem obstrueret; sitque etiam per se laudanda, et summa naturae cuiusvis intelligentis praestantia et perfectio, cuius etiam in ipsa, sensus erit laetissimus: verum etiam quod naturae praestantissimae, nullius rei sui causa indigae, nulla occurrere possint in partem contrariam invitamenta.

*Ex ipsa mundi
fabrica be-
nigno consilio
excogitata.*

Tota etiam mundi machinatio, omnia quae arte et consilio fabricata sunt; benigno consilio videntur instituta, atque ad vitam et felicitatem efficiendam aut conservandam destinata: neque quicquam arte solertiaque videtur constitutum in eum finem, ut dolorem efficiat inutilem aut miseriam.

seriam. Maligni consilii, aut machinationis invidae aut saevae nullum est vestigium; quod sub numinis maligni imperio saepius omnino in mundo, aut potius semper, cernere licuisset. Spectetur ea mundi fabrica quae *Deum esse* ostendit; quam pulchra, solers, et benigna sit! quantam earum rerum copiam suppeditavit natura benignissima, quae ad vitam commode, immo jucunde agendam inserviunt! Ita hominum, ita animantium omnium sensus sunt constituti, ut quae salutaria et utilia, ea fere omnia sanis sint etiam grata; ad pestifera autem declinanda, sensu incitentur molesto. Omnes a natura insiti appetitus, ad *individui* aut generis conservationem et felicitatem utiles sunt, immo necessarii. Acri quodam decori et honesti sensu, una cum affectibus benignis et communibus, incitantur homines ut alii aliis prodesse velint, et mutua praestent auxilia: recti et honesti sensu laetissimo remunerantur qui operam in aliorum felicitatem strenue navarunt; quos etiam gaudio afficiunt honestissimo aliorum omnium comprobatio et laudatio. Qui vero haec deferunt officia, aut contraria agunt, acri conscientiae suae morfu et verberibus caecis puniuntur.

Majorem haec omnia vim habent, quod longe longeque plura videamus in vitâ bona et laeta, quam tristitia et lugubria: ita ut in vita manere, fere omnibus sit expetendum: atque his ipsis, quibus aliquando e vita excedere exoptabile

Ex Felicitatis in mundo exsuperantia.

*Malorum
causae variae,
quae et ea
cum bonis a
Deo benigno
permiscenda,
suaderent.*

bile videtur, per plures multo annos vita fuerat
laeta et expetenda.

Ea etiam quibus non pauci premuntur mala,
sequi plane videntur ex ea rerum structura et ma-
chinatione, iisque naturae legibus, quae omnino
sunt necessariae et utilissimae. Conservari nequi-
rent animantium corpora, nisi ea quae corporis
fabricam laederent, ejusve compagem dissolve-
rent, declinare et repellere, acri doloris sensu
monerentur et subigerentur: si non sine multo la-
bore, possint homines necessaria ad victum et a-
mictum comparare; neque sine majore labore
cultior fieri possit vita: labor ipse ad sanitatem,
ad vires, tum animi tum corporis, plurimum
confert. In artibus autem excolendis, usus et
meditatio mortalia acuunt corda; et voluptates,
non labores, dicenda sunt.

*Sensationes
molestae, saepe
utilissimae.*

Quis autem contra naturae studia sensusque
tam vehementer obduravit, ut eos animi motus
vituperet, quibus aliorum infortunia deploramus,
quibusque ad opem aerumnosis ferendam incita-
mur, quamvis molestiam aliquam secum ferant?
Aut eum animi morsum aut dolorem, quem ex
criminum nostrorum conscientia capimus; quam
vitiorum medicinam esse voluit benignus Deus?
Immo, quis omnem damnabit iram et indigna-
tionem, quibus nempe, ad nos nostrosque et bo-
nos quosque ab injuriis tuendos incitamus; ad
malos etiam deprimendos; bonosque ad altiores
dignitates promovendos stimulamur?

Quid?

De OPERATIONIBUS DEI.

119

CAP. V.

Qua tamen ratione, ad causarum *liberarum* actiones, praecipue vitiosas, pertineat certa providentia, haud facile ita expediri potest, ut non in Deum conferatur crimen quoddam actionum turpium. In actionibus honestis regendis et determinandis, non metus est ne nimium Deo tribuatur: qui scilicet, vel quod naturalem aliquam cuique dederat virtutis indolem, eamque conservet subjectam legibus quibusdam naturalibus, quae eam vim habent in agentia etiam libera, ut ex certis causis, certo modo eorum mutantur affectus et ingenia; vel quod certa inventamenta, certas boni aut mali species ipsis objecerat; aut instinctu demum divino, supra naturae sortem, quosdam ad honesta omnia incitet; *omnis honesti et laudabilis fons et origo* jure censeatur. Malarum vero actionum regimen non adeo facile explicatur. Ad eas quidem simili quadam ratione, ex rebus objectis, ipsaque sua indole, certa lege permoventur homines: atque has omnes actionum causas rito ordine Deus constituisse censetur. Quum tamen eas tantum permittat, quas perspicit esse toti systemati utiles aut necessarias; neque hominum pravitatem latius evagari sinat, pro sua benignissima in omnes voluntate: quocunque demum pravo affectu incitentur ipsi homines ad actiones malas, sanctissimo tamen consilio et benignissimo eas permittit Deus, in totius systematis perfectionem. In Deum igitur nulla turpitudine conferenda.

Neque

Deus ab omni vitio immunis.

De OPERATIONIBUS DEI.

Neque enim aliquid vitiosi in eo continetur, quod naturales erga bona inferiora appetitus et necessarios, cuique dederat Deus: neque ideo excusabiles sunt homines; quum cuivis, qui serio eadem perpenderit, graviora dedit Deus ad honesta omnia invitamenta; sensumque eorum, et appetitum hominibus inseruit, cujus ope, si id ipsis cordi esset, humiliores appetitus regere et reprimere possent. Neque Deo vitio vertendum est, quod pro sua larga bonitate, Naturas etiam inferiores, qui depravari possunt, et ad vitia flecti, creaverat: quum hoc, ut antea diximus, mundi status perfectissimus exigere videatur: atque ex ipsis eorum vitiis, commoda et utilitates longe praeponderantes, toti rerum universitati, Deus solertissimo suo consilio excerpere atque educere statuerit.

De praecursu et concursu.

Neque in providentia explicanda opus est, cum scholasticis, varias et a se distinctas Dei actiones, cuique hominum actioni conjungere, quas *praecursus* five *praemotiones* et *concurfus* appellant: quae cum sanctitate divina haud facile conciliari posse videntur. Quicquid enim de motibus externis dicatur; in ipsis animi motibus vix, ac ne vix quidem, actionis *natura physica*, a *moralis* ita separari potest, ut illius Deus causa sit efficiens, hujus autem, homines. Quicquid item in datis quibusvis adjunctis, ad *exercitium* actionis permovet, etiam ad *speciem*, ut loquuntur, impellit.

Ne-

De VOLUNTATE DEI.

III

CAP. IV.

*Mors etiam
expetenda.*

Quid? quod ipsa mors, a qua tam vehementer abhorremus, etiam necessaria videatur, si totius systematis habeatur ratio: ut scilicet hi quos omnium vitae voluptatum satietas ceperat, quique bene vivere nesciunt, decedant iis quibus vita erit laetior, quique eâ decentius uti possunt. Neque quicquam habet mors immatura adeo triste et luctuosum, iis ipsis qui e vita excedunt, neque iis parum consuluisset censendus est Deus. Aufert mors vitae voluptates quas expectabant: ast post mortem, viris bonis aut laetus erit sensus, aut nullus: si prius, quod est recta ratio, et omnium gentium consensus affirmat; multo erunt feliciores: si posterius; certè non erunt miseri. Neque breves morborum dolores id habent momenti, ut cum diuturna sanitate, crebrisque vitae voluptatibus compensari mereantur.

Quum autem in rerum systemate vel optime *Varia Naturarum sentientium genera exigit optimum mundi systema.* constituto, debeant esse diversa animantium genera, superiora et inferiora, ut locus sit praeclaris animi virtutibus ubi se exerceant: excluderentur enim commiseratio, beneficentia, liberalitas, fortitudo, aequanimitas, patientia, lenitas, et officia fere omnia gratuita, (quorum sensus est omnium longe laetissimus, et memoria jucundissima;) si nulla esset imbecillitas, nulla indigentia, nulla hominum vitia et errores: quumque nulla officia honesta suscipienda essent, nullus consilio, prudentiae et industriae locus, nisi leges in rerum natura vigerent generales, quibus

De VOLUNTATE DEI.

cognitis, rationes suas possint homines instituere; et ex certis actionibus certos sibi polliceri effectus et consequentia; ex legibus autem vel optime institutis quaedam necessario orirentur mala: haud eam habebunt vim quae conspiciuntur in vita mala, ut probent mundum non fuisse a Deo bono constitutum. Enimvero sub Dei vel benignissimi imperio mala istiusmodi evenirent. Atque quidem quae cernimus mala, multa licet et varia, non in ipsa rerum machinatione sive artificio destinata videntur, tanquam ipsius *finis proprius*: verum ex materiei imbecillitate, inferiorum agentium errore, aut casu, praeter naturale operis propositum sive intentionem eveniunt, secundum leges omnino utiles et necessarias.

*Mala bonis
saepe inservi-
unt praepol-
lentioribus;
aut cum iis
connectuntur.*

Exiguam denique mundi partem cernimus, pro brevi etiam temporis spatio. In hoc angulo, et in brevi hoc tempore, vitae malis longe plura sunt bona; ita ut fere omnibus in vita manere, potius quam penitus interire praestabilius sit; omnisque rerum machinatio benignum ostendit artificis summi consilium. Mala plurima, etiam in hoc aevo, magnas videmus afferre utilitates: quod hominum scelera saepe cohibeant et puniant; proborum virtutes exerceant et augeant; hominum mentes a rebus externis, et voluptatibus vilioribus, ad interna et vera bona convertant. Hinc certe fit vero simillimum, ea etiam mala, quorum nullum nunc cernimus usum, ad systematis partium a nobis remotiorum, aut seculorum venientium, mundique totius felicitatem et

et perfectionem fuisse destinata. Ex iis certe neutiquam efficietur, mundi administrationem esse invidam aut malignam.

Si igitur Deus sit benignus, animantiumque omnium felicitatem appetens; major eorum felicitas, minori anteponetur. Quantumvis igitur non pauci haud levibus laborent in malis; cum tamen Deus idem sit potentissimus; concludimus omnia optime in initio fuisse constituta, atque in optimo, qui fieri possit, statu conservari; spectato scilicet toto mundo, omnique ejus per omnia secula administratione.

Deus est optimus.

II. Cum ipsa bonitate connexa est *Justitia*, Dei *Justitia*, ejusque pars quaedam merito censetur: quum in legibus ad mores pertinentibus, omniaque honesta, totique mundo profutura jubentibus, condendis et promulgandis ipsa Bonitas se exerat; exigitque etiam ut validis sanctionibus hae leges muniantur, quo magis in officio, debitoque obsequio contineantur omnes, indeque oritura foelicitate fruantur. Quoque major sit harum legum vis in communem faelicitatem, exigit eadem sive *Justitia* sive *Bonitas*, ut sine iniqua ulla in malos indulgentia, aut gratia toti Dei civitati nocitura, poenae legibus definitae irrogen-
tur.

Sanctitatis divinae fere eadem quae Bonitatis et Sanctitatis, et *Justitiae* est natura; quod scil. Deus omnia optima volens et toti mundo consulens, omni prava aut iniqua cupiditate immunis sit; atque in suis
K. 3 virtutibus

De VOLUNTATE DEI.

virtutibus, iisque omnibus qui sibi similes sunt delectetur, et contraria damnet et aversetur.

Deus verax,

IV. Quumque nulla sit dubitandi causa, quin Deus, ultra communem naturae sortem homines plurima docere, iisque suam voluntatem declarare possit: Ex eo quod et optimus sit et sapientissimus, qui neque ipse falli possit, neque homines, ubi ipsorum interest ne decipiantur, fallere vellet; colligimus Deum in Dictis Promissisque servandis esse *veracem*.

et Beatus.

V. Ex reliquis omnibus Dei virtutibus, colligimus eum esse *Beatissimum*. Dei autem *Beatitudo* neutiquam a rebus externis pendere potest: quum hae omnes ab ipso pendeant. Ex se potius, suarumque virtutum conscientia, optimoque mundi universi statu, quem sua virtute constituit et conservat, Deo optimo et benignissimo summa oriuntur et immutabilia gaudia.

CAPUT

CAPUT V.

De Operationibus DEI.

I. **D**E Operationibus Dei licet exigua sit nostra notitia, haec breviter in universum dicenda: quod nullis laborent defectibus aut vitiis; ipsiusque consilium et voluntatem sequantur, atque idcirco liberrimae sint; quamvis nihil velle possit Deus quod ipsi sapientissimo non optimum videatur. Nunquam de spe sua aut proposito decidit Deus, nunquam consilia mutat: nihil ei volenti ob stare potest, aut consilia ipsius impedire, ubi quicquam efficere secum statuerat: ipsius potentia sine ullo labore molesto se exerit: nihil eo invito fieri potest: neque ab ulla causa externa vim suam mutuatur, aut ejusdem auxilio indiget, ubi sine aliorum interventu quicquam fieri expetit. Quae tamen inter se repugnant, ea fieri non posse, antea diximus. An autem praeter ipsam Dei voluntatem, interveniat actio quaedam diversa; an contra ipsa volitio per se sit efficax, nihil pro comperto affirmare licet.

II. Ex iis quae de bonitate divina antea dicta sunt, haud improbanda videbitur sententia, quae statuit, summa sua et pura bonitate permotum Deum optimum maximum, mundum hunc universum, ejusque partes quasque effecisse; ut aliis a se rebus vitam, perfectionem, et felicitatem impertiret; neque alia quaecunque admisisse in mundo mala, quam quae huic fini

vide-

*Bonitas est
operationum
divinarum
causa.*

DE OPERATIONIBUS DEI.

videbantur necessaria ; utpote, cum bono praeponderante connexa.

Inter Dei operationes, primum occupat locum, rerum a se diversarum effectio, quae antea nulla fuerant. quae CREATIO appellatur, eaque PRIMA. SECUNDA dicitur CREATIO, quae materiae primas induxerat formas ; atque ex materia per se haud idonea species effecerat. Creatio prima videtur Dei solius esse opus. Neque cuiquam incredibile videatur Deum sua vi effecisse ut res quae antea non fuerant, esse incipiant ; licet nihil simile vi humana fieri possit. Perpendat enim quantulus sit homo ; quamque in ipsis rerum naturis perspiciendis caecutiat ; ita ut vix magis intelligat quo modo ipse suas revocet ideas, easque varie mutet ; quo modo novos motus, in corpore suo antea quiescente, suscitet.

An autem natura ab omni aeternitate actuosa a primo etiam quicquam effecisse poterat, ita ut rei creatae duratio, omne tempus finitum antecesserit, nemini forte ex ipsa rerum natura satis est exploratum : quod sine fine res creatas conservare valeat Deus, nulla est dubitandi causa.

Conservatio.

Qualem autem Dei vim exigant res creatae ut permaneant, haud satis constat : an scilicet, eadem vi continua egeant qua & esse coeperant : an vero, ea naturae stabilitas ipsis a primo tributa fuerat, ut durare per se possint, nisi Divina vi rursus intereant. Incertum itidem an vi quadam divina, vel semper continuata, vel certa lege subinde interposita, efficiantur hi corporum attrac-

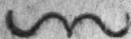
tus,

tus, motuumque communicationes quas cernimus; an contra, ipsis corporibus a primo ea vis tributa fuerat, cumque ipsis conservata. Hoc tamen utrinque omnino certum est, Deum, qui *esse* rebus ipsis dederat, posse etiam eas cum velit perdere; earumque durationem et vim omnem Deo acceptam esse referendam.

III. DEUM providentia sua mundum administrare, iisdem fere rationibus colligimus, quae Deum esse ostendunt. Neque credibile est naturam praestantissimam, omni sapientia, bonitate et potentia ornatam, de mundo ejusque partibus, iis praecipue quae ratione sunt praeditae, tantaeque felicitatis aut miseriae capaces, quasque omnes tanta arte et solertia fabricaverat, securam esse posse: easque caecae fortunae vexandas committere.

Dei providentia omnia reguntur.

Atque insuper, quum omnia quae eveniunt a causa aliqua adaequata sint efficiunda; nihil enim effici posse videtur nisi a causa, quae vel per suam naturam et indolem, (una cum rerum specie objecta, ubi de causis liberis est sermo;) vel per vim aliquam externam, ad hoc nunc efficiendum permovetur: quippe manente indifferentia, nihil efficietur, nisi *Fortunae* aut *Casui* tanquam rebus veris efficientia aliqua tribuatur: hinc non immerito colligendum putant viri quidam docti, omnia per certas fieri causas, quae certa lege ab aliis prius movebantur, quaeque nos retro investigantes tandem ducent ad causam omnium primam; quae, prout sibi a primo visum est, totam

DE OPERATIONIBUS DEI.

tam rerum mutationumque seriem, earumque causas omnes constituerat. Neque pietatis invitantia tollet haec doctrina, five omnia legibus certis a primo constitutis evenire dicantur; five vi divina, secundum aeterna ipsius consilia, subinde interposita: dummodo utrobique hoc teneamus, virtutum vitiorumque, quae in animantibus ratione praeditis exstitura praeviderat Deus, in mundi regendi consiliis habitam fuisse rationem, iisque rerum eventus fuisse accommodatos.

Quaestio, de decretorum ordine, praeciditur.

Quumque nihil Deo incio aut invito accidere possit; qui scilicet omnium rerum naturas, vires, mutationes, et nexus inter se omnes, immo omnia quae fieri poterant, unico actu perspexerat; non putandum est Deum, more hominum, diversa diversis temporibus appetentem aut decernentem, primo *finem* proponere, atque deinceps *rationes* finem consequendi: verum potius simul, unico stabili decreto, ~~et~~ integram omnium rerum seriem quae sibi optima videbatur, decernere et efficere. unde omnis de ipsius decretorum ordine quaestio praeciditur. Hoc tamen non obstante, quaedam a Deo, propter se expecti merito dicuntur; quaedam propter alia, tanquam media aut subsidia. Neque ex Physica excludendae sunt causae quae vocantur *fnales*.

De liberis actionibus omnis quaestio.

IV. De causarum *naturalium*, quae vocantur, efficientia, aut de mundi corporei motibus et mutationibus, quo modo a Deo regantur, nulla est controversia: quippe quae sequuntur causas quasdam legesque necessarias a Deo constitutas.

Qua

Neque dixerint qui sententiae stoicae adversantur, plurima adeo parva et vilia esse, ut Dei cura plane indigna videantur. Ex minimis enim saepe maxima pendere videmus; neque parvis tantum juvantur magna, sed in iis omnis eorum spes saepe vertitur. Salem igitur in contraria sententia deridenda ne consumant.

Haec autem quam diximus providentiae ratio, ut naturae simplicitatem redolet, ita Deo dignior videtur illâ, quae Deum a primo plurimorum eventuum inscium statuit, semper praesentem vero, nova subinde capere consilia, prout ipsae res et eventus novi ipsi exigere videntur.

V. Deum jure sibi adrogare in res omnes IMPERIUM aut MAIESTATEM, ex ipsis Dei perfectionibus, sapientia nempe, et bonitate summa conficitur: quae ostendunt hoc imperium omnibus profuturum, atque idcirco omnium suffragiis esse comprobandum. Utilitatis autem invitamenta validissima, quibus homines ad obsequium moveri possunt, ex Dei omnipotentia petuntur, quae omnem contumaciam poenis gravissimis coercere potest. Quae vero rationes ostendunt decorum esse omnino et pulchrum, ut Deo in omnibus morem geramus, et omnem contumaciam esse detestandam; petuntur a beneficiis innumeris in nos collatis a Deo, qui nobis vitam dederat, et spiritum et omnia.

*Jus divini
Dominii et
Majestatis.*

VI. QUUM denique doceat ipsa ratio, posse Deum, si modo voluerit, viros suo numine afflatos plurima docere, quae alioquin homines latu-

*Deus, supra
naturae for-
tem commu-
nem, suam*

indicare potest voluntatem.

DE OPERATIONIBUS DEI.

issent; et cum iis sua communicare consilia et proposita; eorumque ministerio, leges et vitae institutionem humano generi promulgare: quod et revera evenisse, narrant historici fide dignissimi: non a philosophia alienum erit inquirere, qua demum ratione possint hi viri afflati, apud alios ejus rei facere fidem. Ipsos enim praesentiae numinisque sui proxime pariter conscios certosque Deus efficere potest, ac sui cogitantis quisque conscius est.

Quibus rationibus fides hujus fieri possit.

Nos quidem vix alia hoc fieri ratione intelligere possumus, quam si Deus ipsis futuros istiusmodi eventus praedixerit, qui nulla hominum prudentia aut solertia praesciri poterant: aut ipsis det vim *miracula* edendi, vires humanas longe superantia. Dei attributa, quae scire nostra praecipue interest, sunt *sapientia, potentia, et bonitas*. Sapientiae divinae indicia dabunt vaticinia, et potentiae, *miracula*. MIRACULUM frustra dixeris, “opus solâ Dei omnipotentia efficiendum:” quia nemo eousque exploratas habet omnium rerum creatarum vires, ut hoc aut illud a solo Deo esse effectum affirmare possit. Hac igitur descriptione sumus contenti, quod MIRACULUM sit *opus praeter communem rerum tenorem, vires humanas longe superans; hominis tamen jussu, aut pro ejus voluntate, editum; aut in ejus salutem, et apertam utilitatem*. Hujusmodi enim ubi eduntur ab homine *miracula*, ut se numine esse afflatum fidem faci-

De OPERATIONIBUS DEI.

123

CAP. V.

at, plane ostendunt, naturam aliquam superiorem
huic rei se immiscere. Qualis vero sit ea natu-
ra potentior, an bona et benigna, Deus scilicet
ipse, vel jussu Dei angelorum aliquis bonorum ;
an contra, Daemon aliquis invidus et malitiosus ;
ex ipsis legibus et morum institutionibus promul-
gatis constiterit ; quae si sancta sint, et hominum
felicitati consulentia ; eorum nuncium aut pro-
mulgatorem miracula patrantem, merito credi-
mus divino numine fuisse afflatum. unde et
THEOLOGIA NATURALIS nos ducet ad REVE-
LATAM, quae dicitur, amplectendam.

F I N I S.

